

Socialutskottets betänkande 2020/21:SoU5

Övervägande av vårdnadsöverflyttning, revidering av vårdplan för placerade barn och särskilda lämplighetskrav för offentliga biträden

Sammanfattning

Utskottet föreslår att riksdagen antar utskottets förslag till ändring i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga och i socialtjänstlagen. Utskottet ställer sig vidare bakom regeringens förslag till ändring i samma lagar.

Förslagen innebär sammantaget följande:

- Ett tydliggörande av vad socialnämnden särskilt ska beakta när nämnden, efter det att barnet eller den unge varit placerad i samma familjehem under tre år, överväger om det finns skäl att ansöka om vårdnadsöverflyttning.
- En skyldighet för nämnden att, efter det att nämnden övervägt ovan nämnda fråga, årligen överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden.
- En vårdplan som gäller ett barn ska revideras senast när barnet varit placerat i två år. Vårdplanen ska vid denna tidpunkt, om det inte möter särskilda hinder, särskilt avse barnets långsiktiga boende.
- Särskilda lämplighetskrav ska ställas på det offentliga biträdet för den unge i mål och ärenden enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 mars 2021.

Utskottet föreslår tre tillkännagivanden till regeringen om

- tidpunkten för övervägande av ansökan om vårdnadsöverflyttning (s. 27–28)
- övervägande av vården (s. 29)
- utvärdering av de särskilda lämplighetskraven för offentliga biträden (s. 31).

Utskottets förslag grundas på fem motionsyrkanden i följdmotionerna.

I betänkandet finns tre reservationer (S, V, MP) där det föreslås att riksdagen inte ska göra några tillkännagivanden till regeringen och ett särskilt yttrande (S, V, MP).

Behandlade förslag

Utskottet lägger på eget initiativ fram förslag till lagändring.

Proposition 2020/21:35 Regelbundna överväganden av vårdnadsöverflyttning och särskilda lämplighetskrav för offentliga biträden.

Fem yrkanden i två följdmotioner.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	4
Redogörelse för ärendet	6
Ärendet och dess beredning.....	6
Betänkandets disposition	7
Bakgrund	7
Utskottets överväganden.....	16
Ökad förutsebarhet och enhetlighet vid övervägande av ansökan om vårdnadsöverflyttning (utskottsinitiativ)	16
Tydligare fokus i vårdplanen på placerade barns långsiktiga boende (utskottsinitiativ)	20
Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser (utskottsinitiativ)	24
Regeringens lagförslag (prop. 2020/21:35)	25
Regelbundna överväganden av vårdnadsöverflyttning (följdmotioner)	26
Socialnämndens skyldighet att överväga vården (följdmotioner).....	28
Särskilda lämplighetskrav för offentliga biträden (följdmotion).....	30
Sammanfattande ställningstagande.....	31
Konsekvenser (avseende utskottsinitiativet).....	32
Författningskommentar (avseende utskottsinitiativet).....	33
Reservationer	37
1. Tidpunkten för övervägande av ansökan om vårdnadsöverflyttning, punkt 2 (S, V, MP)	37
2. Övervägande av vården, punkt 3 (S, V, MP).....	37
3. Utvärdering av de särskilda lämplighetskraven för offentliga biträden, punkt 4 (S, V, MP)	38
Särskilt yttrande	39
Särskilt yttrande (S, V, MP)	39
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag	41
Propositionen	41
Följdmotionerna	41
<i>Bilaga 2</i>	
Regeringens lagförslag	42
<i>Bilaga 3</i>	
Sammanfattning av Barns och ungas rätt vid tvångsvård – Förslag till ny LVU (SOU 2015:71) i valda delar	45
<i>Bilaga 4</i>	
Utredningens lagförslag i valda delar	49
<i>Bilaga 5</i>	
Förteckning över remissinstanserna.....	52
<i>Bilaga 6</i>	
Utskottets lagförslag	54
<i>Bilaga 7</i>	
Lagrådsremissens lagförslag	58
<i>Bilaga 8</i>	
Lagrådsyttrande som utskottet begärt	61

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Lagförslagen

Riksdagen antar utskottets förslag i bilaga 6 till

1. lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga,

2. lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).

Därmed bifaller riksdagen proposition 2020/21:35 punkterna 1 och 2.

2. Tidpunkten för övervägande av ansökan om vårdnadsöverflyttning

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om tidpunkten för övervägande av ansökan om vårdnadsöverflyttning och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2020/21:3753 av Juno Blom m.fl. (L) yrkande 1 och

2020/21:3755 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M, C, KD) yrkande

1.

Reservation 1 (S, V, MP)

3. Övervägande av vården

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om övervägande av vården och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2020/21:3753 av Juno Blom m.fl. (L) yrkande 2 och

2020/21:3755 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M, C, KD) yrkande

2.

Reservation 2 (S, V, MP)

4. Utvärdering av de särskilda lämplighetskraven för offentliga biträden

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om utvärdering av de särskilda lämplighetskraven för offentliga biträden och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen delvis motion

2020/21:3753 av Juno Blom m.fl. (L) yrkande 3.

Reservation 3 (S, V, MP)

Stockholm den 3 december 2020

På socialutskottets vägnar

Acko Ankarberg Johansson

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Acko Ankarberg Johansson (KD), Kristina Nilsson (S), Camilla Waltersson Grönvall (M), Ann-Christin Ahlberg (S), Johan Hultberg (M), Per Ramhorn (SD), Mikael Dahlgvist (S), Carina Ståhl Herrstedt (SD), Dag Larsson (S), Christina Östberg (SD), Pernilla Stålhammar (MP), Mats Wiking (S), Ulrika Jörgensen (M), Maj Karlsson (V), Pia Steensland (KD), Juno Blom (L) och Martina Johansson (C).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

Regeringen gav den 12 juli 2012 en särskild utredare i uppdrag (dir. 2012:79) att göra en översyn av bestämmelserna i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU, samt analysera behovet av förändringar och förtydliganden av regelverket. Syftet med utredningen var bl.a. att ytterligare stärka barnrättsperspektivet och rättssäkerheten för barn och unga som tvångsvårdas enligt LVU samt att bidra till kvalitetsutveckling inom den sociala barn- och ungdomsvården, med särskilt fokus på tvångsvård. Den 12 juni 2014 kompletterades uppdraget med att göra en översyn av hur långsiktighet och stabilitet i större utsträckning kan säkerställas för barn som är eller bedöms bli långvarigt placerade (dir. 2014:87). Utredningen tog namnet Utredningen om tvångsvård för barn och unga (S 2012:07).

Den 26 juni 2015 överlämnades utredningens slutbetänkande, Barns och ungas rätt vid tvångsvård – Förslag till ny LVU (SOU 2015:71). I betänkandet lämnades bl.a. förslag till en ny lag med särskilda bestämmelser om vård av unga. Utredningens slutbetänkande har remissbehandlats av regeringen. En förteckning över remissinstanserna finns i bilaga 5.

Moderaterna lämnade den 12 mars 2020 ett förslag till utskottsinitiativ med ett antal förslag till lagändringar från utredningen (prot. 2029/20:24 § 7). Den 9 april 2020 informerade statssekreterare Tobias Lundin Gerdås utskottet om LVU och därmed sammanhängande frågor. Utskottet beslutade att ge kansliet i uppdrag att som ett underlag för den fortsatta beredningen av förslaget till utskottsinitiativ ta fram en tidsplan. Mot beslutet reserverade sig ledamöterna från Socialdemokraterna och Miljöpartiet som hänvisade till den tidsplan som redovisats av Socialdepartementet (prot. 2019/20:31 § 6).

Den 23 april 2020 fortsatte utskottet behandlingen av förslaget till utskottsinitiativ och beslutade att bilda en referensgrupp bestående av en representant från varje partigrupp (prot. 2019/20:37 § 7). Arbetet med beredningen av förslaget till utskottsinitiativ fortsatte sedan med stöd av referensgruppen. Vid två av referensgruppens möten deltog dels Håkan Ceder och Anna Karin Hildingson Boqvist, som var särskild utredare respektive expert i den ovan nämnda utredningen, dels Berith Josefsson, sekreterare i nämnda utredning.

Den 23 juni 2020 beslutade utskottet att begära in ett yttrande från Lagrådet över de lagförslag i utredningen som gäller dels revidering av vårdplanen med fokus på barnets långsiktiga boende, dels ett tydliggörande av vilka omständigheter som socialnämnden särskilt ska ta hänsyn till när den överväger om det finns skäl att ansöka om vårdnadsöverflyttning enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Ledamöterna från Socialdemokraterna och Miljöpartiet anförde att de i och för sig inte hade något att invända mot beslutet, men ansåg

att den omständigheten att samma frågor är föremål för beredning i Regeringskansliet kunde behöva beaktas i det fortsatta arbetet (prot. 2019/20:59 § 3). Lagrådsremissens lagförslag finns i bilaga 7.

Lagrådets yttrande finns i bilaga 8 och Lagrådets synpunkter behandlas i samband med respektive förslag.

I betänkandet behandlar utskottet även regeringens proposition 2020/21:35 Regelbundna överväganden av vårdnadsöverflyttning och särskilda lämplighetskrav för offentliga biträden med förslag från utredningen som innebär att socialnämnden har en skyldighet att, efter det att barnet varit placerat i samma familjehem under tre år, överväga frågan om vårdnadsöverflyttning årligen och att det ska införas särskilda lämplighetskrav för offentliga biträden i mål och ärenden enligt LVU. Regeringens förslag till riksdagsbeslut finns i bilaga 1 och regeringens lagförslag finns i bilaga 2. Lagförslagen har granskats av Lagrådet.

Med anledning av propositionen har två motioner väckts. Förslagen i motionerna finns i bilaga 1.

Den 1 oktober 2020 höll utskottet en offentlig utfrågning på temat Ökad trygghet för placerade barn och unga. Utskottet planerar att inom kort behandla motioner om placerade barn och unga från allmänna motionstiden 2020/21 i ett särskilt betänkande. I detta betänkande kommer även uppteckningar från utfrågningen att publiceras.

Betänkandets disposition

Betänkandet inleds med en bakgrundsbeskrivning. Därefter följer utskottets förslag om ändrade regler om dels socialnämndens övervägande inför en ansökan om överflyttande av vårdnad, dels placerade barns vårdplan (utskottsinitiativ enligt 9 kap. 16 § riksdagsordningen). Utskottet övergår sedan till att behandla proposition 2020/21:35 Regelbundna överväganden av vårdnadsöverflyttning och särskilda lämplighetskrav för offentliga biträden och de motioner som väckts med anledning av propositionen. Avslutningsvis gör utskottet ett sammanfattande ställningstagande och lämnar därefter en redogörelse för konsekvenserna av och en författningskommentar om utskottsinitiativet.

Bakgrund

Tidigare utredningar

I slutbetänkandet av utredningen om tvångsvård för barn och unga konstateras att det är väl dokumenterat att instabilitet i form av såväl sammanbrott, dvs. när vården avbryts plötsligt, som planerade omplaceringar är ett stort problem inom samhällsvården. Sedan slutet på 1990-talet har flera utredningar haft i uppdrag att analysera behovet av lagändringar eller andra åtgärder för att

minska osäkerheten i tillvaron för de barn som vistas i familjehem under lång tid (SOU 2015:71, s. 568).

Barnpsykiatrikommittén ansåg att den svenska modellen är viktig att värna men att det finns situationer där hänsynen till barnets bästa inte överensstämmer med lagens intentioner. Utredningen ansåg att barnets ställning vid långvarig familjehemsplacering borde utredas särskilt och att man då borde överväga att utöka möjligheterna till adoption eller annan permanent placering (SOU 1998:31 s. 216).

LVU-utredningen ansåg att intentionerna i lagstiftningen inte står i överensstämmelse med den verklighet som många barn lever i, med ovisshet om sin framtid. Socialnämnden borde i större utsträckning ansöka om vårdnadsöverflyttning även om vårdnadshavaren inte lämnar sitt samtycke. Möjligheten till adoption borde utredas för barn som placerats som spädbarn och som fått hela sin känslomässiga tillhörighet i familjehemmet. LVU-utredningen föreslog införandet av en särskild prövning efter att barnet varit placerat tre år (SOU 2000:77 s. 134 f.). Regeringen föreslog att införa en bestämmelse om att vårdnadsöverflyttning ska övervägas när ett barn varit placerat i samma familjehem i tre år (prop. 2002/03:53 s. 84 f.). Socialutskottet tillstyrkte förslaget, och efter riksdagens beslut trädde bestämmelsen i kraft 2003 (bet. 2002/03:SoU15, rskr 2002/03:225).

Barnskyddsutredningen gjorde bedömningen att kontinuitet i placeringar lika mycket handlar om goda och fungerande relationer mellan berörda vuxna (föräldrar, familjehemsföräldrar och socialsekreterare) som om de juridiska lösningar som väljs. Socialtjänstens arbete behöver utvecklas genom att de möjligheter som finns att, i samråd med föräldrarna, planera för långsiktighet tas till vara på ett systematiskt och medvetet sätt. Vilken långsiktig lösning som bäst gagnar det enskilda barnet är högst individuellt. Det är inte heller alltid säkert att den lösning som valts håller över tid, och socialtjänsten behöver ha en beredskap för det. Oavsett lösning gäller det att sträva efter att bygga täta skyddsnät runt barnet med såväl goda professionella kontakter som barnets eget nätverk (SOU 2009:61 s. 508 f.). Enligt propositionen bör frågan om barnets framtida boende regelbundet föras på tal så snart det står klart att barnet behöver stanna kvar och växa upp i familjehemmet (prop. 2012/13:10 s. 82).

Lagbestämmelser som berör långvarigt placerade barn och unga

Utredningen om tvångsvård för barn och unga har identifierat de lagbestämmelser som bedöms ha störst relevans när det gäller barn och unga som är eller bedöms bli långvarigt placerade. I fråga om det som nu är aktuellt kommer reglerna om vårdnadsöverflyttning på talan av socialnämnden, vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrar och vårdplan, att beröras.

Till det bör läggas att sedan den 1 januari 2020 är FN:s konvention om barnets rättigheter svensk lag (prop. 2017/18:186, bet. 2017/18:SoU25, rskr.

2017/18:389). I konventionen framgår att vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.

Övervägande inför ansökan om vårdnadsöverflyttning

Vårdnadsöverflyttning på talan av socialnämnden

Vårdnadsöverflyttning regleras i föräldrabalken, förkortad FB. Socialnämnden kan ansöka om vårdnadsöverflyttning i följande tre situationer, nämligen

- om en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling (6 kap. 7 § FB),
- om ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och det är uppenbart att det är bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå (6 kap. 8 § FB), eller
- om barnets föräldrar, eller en av dem, är varaktigt förhindrade att utöva vårdnaden (6 kap. 8 a § FB).

Överflyttning av vårdnaden prövas av allmän domstol. Det betyder att socialnämnden i de tre situationerna ovan ska ansöka hos tingsrätten om vårdnadsöverflyttning. Riksdagen beslutade den 6 maj 2020 om ett tillkännagivande till regeringen om att ta initiativ till en översyn av reglerna om vårdnadsöverflyttning och adoption vid familjehemsplaceringar (bet. 2019/20:CU17, rskr. 2019/20:235).

Den rättsliga innebörden av en vårdnadsöverflyttning

Det rättsliga vårdnadsansvaret innebär ett ansvar för barnets personliga förhållanden och för att barnets behov av omvårdnad, trygghet och en god fostran tillgodoses (6 kap. 1–2 §§ FB), se prop. 1993/94:251 s. 192. De biologiska föräldrarna är fortsatt underhållsskyldiga och har som huvudprincip rätt till umgänge med barnet. Barnets arvsrätt kvarstår enligt ärvdabalkens regler. En förälder kan väcka talan enligt 6 kap. 10 § FB om att återfå vårdnaden (prop. 2004/05:136 s. 42).

De rättsliga banden mellan barnet och vårdnadshavaren upphör vid 18 års ålder. En särskilt förordnad vårdnadshavare kan dessförinnan lämna sitt uppdrag genom en begäran om entledigande med stöd av 6 kap. 10 b § FB.

Vårdnadsöverflyttning kan ha nära samband med LVU

Om en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför fara för barnets hälsa eller utveckling kan tingsrätten besluta om ändring i vårdnaden. Det anges i 6 kap 7 § första stycket FB.

Vårdnadsöverflyttning med stöd av denna bestämmelse har ett nära samband med LVU. En förälder kan fräntas vårdnaden om barnet befinner sig

i en sådan situation att ett ingripande med stöd av 2 § LVU kan komma i fråga. Därutöver krävs att situationen ska innebära bestående fara för barnet. Enligt förarbetena bör socialnämnden se till att inte vård enligt LVU inleds eller fortsätter i fall där byte av vårdnadshavare hade varit en bättre åtgärd för barnet (SOU 1979/80:44 s. 99 och prop. 1989/90:28 s. 92). Det torde emellertid höra till undantagen att en fråga om att flytta vårdnaden aktualiseras på denna grund utan en föregående placering enligt LVU (prop.1981/82:168 s. 68).

Underlaget för rättsens bedömning är främst socialnämndens utredning som bör innehålla uppgifter om föräldrarna och barnet. Av utredningen bör också framgå tänkbar vårdnadshavare, vederbörandes situation, relation till barnet samt inställning till att bli barnets vårdnadshavare och att ge möjlighet för barnet att ha umgänge med ursprungsfamiljen (HSLF-FS 2017:47).

Vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrar

Har ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet (i regel ett familjehem) och är det uppenbart att det är bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till dem som tagit emot barnet, ska domstolen utse dessa till särskilt förordnade vårdnadshavare för barnet (6 kap. 8 § FB).

Bestämmelsen om möjligheten att flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrar infördes 1983. Den har som främsta syfte att förhindra att barn som har rotat sig i ett familjehem blir uppräckta ur en miljö där de funnit sig till rätta och känner en större samhörighet och känslomässig förankring än till sitt föräldrahem (prop. 2012/13:10 s. 89). I propositionen motiverades förändringen med behovet av att stärka barnets rättsliga ställning och markera hänsynen till barnets behov (prop.1981/82:168). Bestämmelsen innebär att föräldrar kan fråntas vårdnaden även om de inte brustit i omvårdnaden om sitt barn på ett sätt som medför bestående fara för barnet. Bestämmelsen gäller oberoende av med stöd av vilken lag (SoL, LVU eller LSS) barnet har vårdats i ett annat hem än föräldrahemmet (Socialstyrelsen, Om barnet behöver en ny vårdnadshavare [2007]).

Enligt bestämmelsen ska vistelsen i ett annat enskilt hem än föräldrarnas, som regel i ett familjehem, ha varit stadigvarande. Någon absolut tidsgräns finns inte. Vårdnaden kan dock flyttas över först när barnet har rotat sig i familjehemmet och funnit sig till rätta där.

Det andra rekvisitet, vid sidan om stadigvarande vård och fostran, är att överflyttningen av vårdnaden ska vara uppenbart bäst för barnet. Enligt Högsta domstolen (HD) bör, vid prövning av vårdnadsfrågan, fästas viss vikt vid att frågans betydelse ökar i och med att barnet kommit upp i skolåldern. Det kan enligt utredningen tolkas som att det är bäst för barn som påbörjar sin skolgång att familjehemsföräldrarna – med hänsyn till att ett barns skolgång medför ett omfattande beslutsfattande som kräver vårdnadshavarens medverkan – ges denna självständiga möjlighet att fatta alla viktiga beslut kring barnet (NJA 2014 s. 307 punkten 17).

I propositionen Vårdnad och umgänge anges vissa faktorer som är nödvändiga att utreda, nämligen vilken anknytning barnet har till familjehemmet och hur kontakterna mellan barnet och de biologiska föräldrarna har förlöpt. Det krävs att barnet har fått en så stark bindning till sitt nya hem att det uppfattar det som sitt eget. En överflyttning av vårdnaden ska inte heller få genomföras om det inte är klarlagt att familjehemsföräldrarna verkligen önskar att få vårdnaden anförtrodd åt sig (prop. 1981/82:168 39 ff och LU 1982/83:17 s. 22). Stort avseende måste vidare alltid fästas vid barnets egen inställning (prop. 1981/82:168 s. 70). En dom i HD belyser betydelsen av barnets åsikter. Ärendet gällde en 14-årig pojke som hade bott i sitt familjehem i 13 år och som uttryckte att han ville bo kvar. HD uttalade i domen att pojken uppnått en sådan ålder och mognad att hans egen inställning i vårdnadsfrågan borde tillerkännas stor betydelse (NJA 1993 s. 666).

Underlaget för rättens bedömning är också i denna situation främst socialnämndens utredning. Myndigheten för föräldrarätt och föräldraskapsstöd har utfärdat allmänna råd om vad utredningen bör innehålla m.m. när det gäller uppgifter om barnet, föräldrarna och familjehemsföräldrarna och Socialstyrelsen har tagit fram en handbok om handläggningen av ärenden som rör vårdnadsöverflyttning (HSLF-FS 2017:47 och Socialstyrelsen, Om barnet behöver en ny vårdnadshavare [2007]).

Intentionerna har förändrats

Ursprungligen har lagstiftaren betonat vikten av att tillämpa bestämmelsen med viss restriktivitet. Målet är att barnet och föräldrarna återförenas. Arbetet med att nå dit kan emellertid ta tid. Enbart det förhållandet att barnet varaktigt bor hos någon annan än sina föräldrar bör därför inte i sig leda till att vårdnaden om barnet kan tas ifrån föräldrarna (prop. 1981/82:168 s. 39).

Fortfarande tio år senare upprätthölls denna restriktiva hållning. Som exempel kan nämnas att regeringen i uppdrag till Socialstyrelsen i mitten av 1990-talet beskrev två situationer då det kan vara aktuellt med överflyttning av vårdnaden. Den ena situationen var när barn placerats som spädbarn och familjehemsföräldrarna blivit barnets psykologiska föräldrar. Den andra var då äldre barn vistats under lång tid i familjehem och kontakten med föräldrarna varit dålig (Ovisshetens barn, SoS-rapport 1995:8). Sedan dess har statsmakterna alltmer uppmuntrat socialtjänsten att genomföra vårdnadsöverflyttning. Det har kommit till uttryck i förarbeten, myndighetsuppdrag och utredningsdirektiv m.m. (bl.a. prop. 1989/90:28 s. 94 och prop. 2002/03:53).

Enligt utredningen om tvångsvård för barn och unga bör socialnämnden i högre grad aktualisera frågan om vårdnadsöverflyttning när barnet efter en långvarig placering har rotat sig i familjehemmet. Enligt förarbetena har det ansetts särskilt angeläget i fall där föräldrarna efter många år begär att få hem barnet och det är uppenbart bäst för barnet att få stanna kvar i familjehemmet (prop. 1989/90:28 s. 94). Även socialutskottet har uttalat att möjligheterna att få vårdnaden om barn och ungdomar överflyttad till familjehemsföräldrar

borde kunna utnyttjas i större utsträckning än vad dittills hade gjorts (bet. 1989/90:SoU15 s. 49). Det förändrade synsättet har resulterat i lagändringar för att underlätta vårdnadsöverflyttning och krav på socialnämnderna att regelbundet överväga överflyttning av vårdnaden, se nedan.

Umgänget har betydelse för bedömningen

Förarbetsuttalanden har betonat att vårdnadsöverflyttning bör användas i ökad utsträckning, men samtidigt råder en viss oklarhet i tillämpningen av bestämmelsen när det gäller betydelsen av kontakten mellan barn och föräldrar. En studie av ett antal hovrättsmål illustrerar enligt Titti Mattsson, professor i offentlig rätt vid Lunds universitet, att det finns olika inställning från rättens sida i frågan om umgänge med barnet ska utgöra hinder för vårdnadsöverflyttning eller inte (Mattson Titti, Rätten till familj inom barn- och ungdomsvården [2010] s. 109 f).

I de ursprungliga förarbetena framhölls att det givetvis inte bör komma i fråga att flytta över vårdnaden från föräldrar som håller en god kontakt med barnet medan det vistas i ett familjehem. Föräldrarna behöver i dessa fall inte tveka inför tanken på en familjehemsplacering av rädsla för att bli fråntagna vårdnaden och därmed utsättas för en risk att barnet adopteras av familjehemsföräldrarna mot deras vilja (LU 1982/83:17 s. 70). Enligt samma förarbeten kan vårdnadsöverflyttning bli aktuell om föräldrarna inte visat barnet något intresse under den tid det har vistats i familjehemmet eller om kontakterna har varit sporadiska eller skett under uppslitande former. Barnets känslor förmodas ha samband med kontakten med ursprungsfamiljen. Det barn som har haft regelbunden och god kontakt med sina föräldrar antas inte få sådan hemkänsla i familjehemmet som det barn som inte haft motsvarande kontakt (prop.1981/82:168 s. 40 och s. 70).

Mattsson delar den uppfattning som Anna Singer, professor i civilrätt vid Uppsala universitet, tidigare har gett uttryck för. En tolkning som innebär att överflyttning av vårdnaden endast kan genomföras när någon kontakt med föräldrarna inte förekommit skulle i alltför hög grad begränsa möjligheten till vårdnadsöverflyttning. Socialtjänsten har ett ansvar att se till att umgänge faktiskt blir av när barn är samhällsvårdade. Det kan därför finnas skäl som talar för en överflyttning av vårdnaden även i fall då föräldrar och barn har hållit kontakt. Avgörande bör vara om barnet kommit att uppfatta familjehemmet som sitt hem. Kontakt med föräldrarna bör således inte, enligt Singer, utgöra ett formellt hinder för överflyttning, men får betydelse vid bedömningen av vad som är bäst för barnet. Som exempel på när vårdnadsöverflyttning bör kunna genomföras, trots att umgänge förekommit, har nämnts att barnet har varit placerat i familjehem sedan späda ålder och vuxit upp i familjehemmet (Singer, Anna, Föräldraskap i rättslig belysning [2000] s. 480 f. med ref. till SOU 1994:139 s. 446).

Övervägande efter tre år i samma familjehem

År 2003 infördes en bestämmelse i såväl SoL som LVU om att socialnämnden är skyldig att särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden när barnet har varit placerat i samma familjehem under tre år (6 kap. 8 § andra stycket SoL och 13 § tredje stycket LVU). Bestämmelsen motiverades med att barn som placerats i familjehem ibland blir kvar i vården under lång tid och att detta kan leda till att barn lever i ovisshet om var de hör hemma och om och hur länge de får bo kvar i familjehemmet (prop. 2012/13:10 s. 89). Regeringen ansåg att det kan skapas bättre möjligheter för kontinuitet och trygghet i vården genom överflyttning av vårdnaden. Mot bakgrund av att de flesta barn som blir kvar länge i vården har placerats före tre års ålder ansågs det rimligt att ett övervägande om vårdnadsöverflyttning görs när barnet har varit placerat i tre år i samma familjehem. Det kan enligt regeringen inte uteslutas att det kan behövas längre tid för att barnet ska ha rotat sig i familjehemmet, men det är angeläget att överväganden görs regelbundet. Socialtjänsten bör noga väga skäl för och emot samt motivera och dokumentera det ställningstagande man kommer fram till. Det är av vikt att beakta hur barnets umgänge med de biologiska föräldrarna har fungerat (prop. 2002/03:53 s. 86).

Vid utskottsbehandlingen betonades att bestämmelsen inte hindrar att socialnämnden ansöker om överflyttning av vårdnaden efter en kortare period än tre år. Det ansågs också angeläget att socialtjänsten överväger frågan regelbundet och då beaktar hur barnets umgänge med föräldrarna har fungerat (bet. 2002/03:SoU15 s. 49). Mot bakgrund av dessa uttalanden har Socialstyrelsen utfärdat allmänna råd om att regelbundna överväganden om vårdnadsöverflyttning bör göras vid samma tillfällen som överväganden och omprövningar av vården ska göras, dvs. varje halvår (se numera Allmänna råd från Myndigheten för föräldrarätt och föräldraskapsstöd HSLF-FS 2017:47).

Om socialnämnden i sitt övervägande kommer fram till att det inte finns en sådan anknytning till familjehemmet att det är till barnets bästa med en vårdnadsöverflyttning blir något formellt beslut i nämnden inte aktuellt. Då blir inte reglerna i förvaltningslagen om bl.a. kommunikering och underrättelse om beslut heller tillämpliga (Socialstyrelsen, Om barnet behöver en ny vårdnadshavare [2007] s. 41). De skäl som vägs för och emot, inklusive hur barnets umgänge med föräldrarna har fungerat samt de övriga motiveringar som ligger till grund för socialnämndens ställningstagande, bör dock dokumenteras enligt de allmänna råden från Myndigheten för föräldrarätt och föräldraskapsstöd (HSLF-FS 2017:47).

I Socialstyrelsens kartläggning om nationella adoptioner av barn i familjehem är en av slutsatserna att en översyn av lagstiftningen bör omfatta bl.a. kriterier för vårdnadsöverflyttning (Socialstyrelsen, Nationella adoptioner av barn i familjehem – En kartläggning av hur socialnämnderna uppmärksammar frågan [2014]).

Vårdplanen

Enligt 11 kap. 3 § första stycket socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL, ska en vårdplan upprättas när någon behöver vårdas i ett hem för vård eller boende (HVB), stödboende eller familjehem. Innehållet i vårdplanen respektive genomförandeplanen framgår av 5 kap. 1 a § socialtjänstförordningen (2001:453), förkortad SoF. Förenklat uttryckt ska vårdplanen fokusera på vad som behöver göras, medan genomförandeplanen beskriver hur det ska gå till. Genomförandeplanen ska tydliggöra ansvar och roller mellan den som ger vården, vårdnadshavaren, socialtjänsten och eventuellt andra verksamheter (Socialstyrelsen, Placerade barn och unga [2020] s. 208).

Uppföljning av vårdplanen

Av lagen framgår inte att vårdplanen ska följas upp och vid behov förändras. Däremot uttalas i förarbetena att det är viktigt att vårdplanen är realistisk och att den följs upp. Den ska vara underlag för uppföljning och utvärdering i kommunikationen med barnet och vårdnadshavaren. Enligt Socialstyrelsens handbok måste ändringar få göras i vårdplanen under pågående vård. Sådana ändringar ska göras i samråd med vårdnadshavaren och den unge liksom vid den ursprungliga vårdplaneringen (Placerade barn och unga [2020] s. 137).

I samband med förändringen 2013 av bestämmelsen i SoL respektive LVU, som gäller övervägande huruvida vården fortfarande behövs, uttalade regeringen att frågan om barnets framtida boende regelbundet ska föras på tal så snart det står klart att barnet behöver stanna kvar i familjehemmet. Denna dialog ska ha sin utgångspunkt i den aktuella individuella vårdplanen och genomförandeplanen (prop.2012/13:10 s. 82).

Mer om vårdplanen

Utredningen har utifrån olika frågeställningar hämtat in information och synpunkter från ett stort antal enskilda yrkesföreträdare, professionella nätverk, organisationer, myndigheter och verksamheter som berörs av utredningens uppdrag (SOU 2015:71 s. 129). Det har kommit fram att vårdplanen i miljöfallen (2 § LVU) generellt sett inte används som ett verktyg för att tydliggöra om planeringen är inriktad på återförening eller inte. Vårdplanen beskriver i regel bara hur barnets behov ska tillgodoses genom placeringen och hur kontakten med föräldrarna ska se ut. Det är ovanligt att det finns en planering för hur föräldrarna ska förändra hemsituationen och sitt föräldraskap för att barnen ska kunna flytta hem eller vilken hjälp de erbjuds. Vissa kommuner reviderar vårdplanen vid behov, andra inte. En allmän uppfattning är att dokumentet glöms bort i och med att man fortlöpande arbetar med genomförandeplanen.

Vidare har det i utredningens arbete kommit fram att det inte är ovanligt att vårdplanen upprättas i ett akut läge och ibland i en förhandlingssituation med vårdnadshavaren. Ofta har man inte barnets behov fullt ut klart för sig utifrån vad det varit med om, men efter en tid i familjehem blir barnets behov

tydligare. Även föräldrarnas förmåga att förändra sin situation visar sig först efter en tid. Därför ansåg utredningens kontakter att det var motiverat att införa ett krav på att vårdplanen ska revideras efter en tid. Det förutsågs emellertid att samarbetet med föräldrarna i vissa fall kunde försämrats om socialtjänsten är tydlig med sin bedömning att barnet måste få bo kvar i familjehemmet. Det skulle indirekt kunna påverka barn och familjehem på ett olyckligt sätt. Samtidigt ansågs denna tydlighet många gånger vara nödvändig för att förbättra förutsägbarheten för barnet.

Utskottets överväganden

Ökad förutsebarhet och enhetlighet vid övervägande av ansökan om vårdnadsöverflyttning (utskottsinitiativ)

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår att socialnämnden när den överväger att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 13 § LVU respektive 6 kap. 8 § SoL särskilt ska beakta följande: den unges eller barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning, den unges eller barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose den unges eller barnets behov av en trygg och god uppväxt, familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose den unges eller barnets behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående och den unges eller barnets relation till sina föräldrar.

Utredningens förslag i denna del överensstämmer i huvudsak med utskottets förslag. Till skillnad från utredningen föreslår utskottet, i enlighet med Lagrådets synpunkter, ytterligare en omständighet som socialnämnden särskilt ska beakta när den överväger att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 13 § LVU respektive 6 kap. 8 § SoL.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna tillstyrker eller har inte framfört några invändningar mot förslaget. Några remissinstanser har särskilt framhållit behovet av att beakta familjehemmets inställning och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med föräldrar och andra närstående. Vissa remissinstanser har efterfrågat en mer övergripande översyn av förutsättningar och hinder för att underlätta för familjehem att kunna ta över vårdnaden.

Utskottets ställningstagande

Kriterierna enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken (FB) för överflyttning av vårdnaden till familjehemsföräldrarna är att barnet stadigvarande har vårdats i familjehemmet och det är uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå. När reglerna enligt 6 kap. 8 § FB om vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrar infördes i början av 1980-talet betonade lagstiftaren att de skulle tillämpas med viss restriktivitet. Sedan dess har det skett en tydlig omsvängning.

Förutsättningarna för socialnämndens bedömningar behöver tydliggöras

En av slutsatserna i Socialstyrelsens kartläggning 2014 av nationella adoptioner av barn i familjehem var att det behövs kriterier för vårdnadsöverflyttning som stöd i socialtjänstens bedömningar. Av 6 kap. 8 § FB följer att placeringen ska ha varit stadigvarande och att en vårdnadsöverflyttning ska vara uppenbart bäst för barnet. I övrigt ges ingen vägledning i lagen. Enligt förarbetena ska barnet uppfatta familjehemmet som sitt ”riktiga” hem och det är därför viktigt att utreda vilken anknytning barnet har till familjehemmet och hur kontakterna mellan barnet och föräldrarna fungerar. Familjehemsföräldrarna ska vidare önska att bli vårdnadshavare för barnet och stort avseende ska fästas vid barnets egen inställning. Utöver dessa förutsättningar som nämns ovan anser utredningen att det inte heller får finnas några tveksamheter om hur familjehemmet tillgodoser barnets behov.

Det finns en viss oklarhet när det gäller vilken betydelse kontakten mellan barn och föräldrar ska ha för bedömningen i vårdnadsfrågan, vilket innebär att domstolarnas bedömningar går i olika riktningar. I förarbeten sägs att om föräldrarna inte visat barnet något intresse eller om kontakterna har varit sporadiska eller skett under uppslitande former kan en flyttning av vårdnaden bli aktuell. Det bör däremot inte komma i fråga att flytta över vårdnaden från föräldrar som håller en god kontakt med barnet. Mot det sistnämnda har invänts att socialtjänsten har ett ansvar att se till att umgänge förekommer när barn är placerade. Därför kan inte ett fungerande umgänge vara ett formellt hinder mot vårdnadsöverflyttning. Utredningen instämmer i denna invändning, vilken utskottet delar. Samtidigt är det nödvändigt, vilket förarbetena också ger uttryck för, att relationen mellan barnet och föräldrarna vägs in i bedömningen av vad som är barnets bästa. Det är viktigt att överväga hur en vårdnadsöverflyttning påverkar barnets kontakt med sin ursprungsfamilj på längre sikt. Detta beror i sin tur ofta på familjehemsföräldrarnas inställning och hur de på olika sätt tar ansvar för och möjliggör denna kontakt. Utredningen anser därför att frågan om hur familjehemsföräldrarna kan samarbeta i frågor om umgänge ska vägas in i bedömningen, snarare än hur omfattande kontakten mellan barn och föräldrarna är. Att barnet och föräldrarna har ett fungerande umgänge ska inte vara ett hinder för en vårdnadsöverflyttning. Det är en slutsats som *Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd* (dåvarande Myndigheten för internationella adoptionsfrågor) delar. Myndigheten anför i sitt remissvar att det finns barn som behöver ha kontakt med sina föräldrar för att må bra men det innebär inte att föräldrarna alltid kan eller är lämpliga att ha den juridiska vårdnaden om barnet.

Utredningen anser sammantaget att det krävs vissa förtydliganden i lagen för att uppnå en mer enhetlig och rättssäker tillämpning när socialnämnden ska ansöka om vårdnadsöverflyttning. Utskottet konstaterar att remissinstanserna har varit genomgående positiva till utredningens förslag i denna del. Ingen av remissinstanserna har avstyrkt förslaget. Remissinstanserna instämmer med

utredningen att det bör förtydligas i lagen vad som ska beaktas när socialnämnden överväger att ansöka om vårdnadsöverflyttning.

Några remissinstanser har vidare efterfrågat en mer övergripande översyn av förutsättningar och hinder för att underlätta för familjehem att kunna ta över vårdnaden. Det är t.ex. *Linköpings universitet* som framför att det är bra att skälen för när vårdnadsöverflyttningar ska övervägas förtydligas, men anser att en diskussion behöver föras hur de hinder mot vårdnadsöverflyttning som framkommit vid senaste nationella uppföljningen ska undanröjas. *Sveriges Kommuner och Regioner* (dåvarande Sveriges Kommuner och Landsting) stödjer utredningens förslag men anför att situationen kompliceras av det stora antal familjehem som engageras genom s.k. konsulentstödda verksamheter. *Kvinnors Nätverk* har lämnat ett förslag om skäl att beakta vid vårdnadsöverflyttning. Utskottet noterar vad remissinstanserna framfört men anser att dessa synpunkter ligger utanför de förslag som behandlas i detta ärende.

Omständigheter att beakta

Utredningen föreslår att det, vid bedömningen av om nämnden ska ansöka om vårdnadsöverflyttning, särskilt ska beaktas barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till vårdnadsöverflyttning, barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt samt familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med föräldrar och andra närstående. Uppräkningen av omständigheter i den föreslagna bestämmelsen ska dock inte ses som uttömmande.

Utskottet konstaterar att remissinstanserna har varit genomgående positiva även till den exemplifierande uppräknings av omständigheter som socialnämnden föreslås beakta.

Stockholms universitet pekar särskilt på att familjehemmets inställning och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med föräldrar och andra närstående ska vägas in. Universitetet anför att barnets behov av kontakt med sin biologiska familj och andra närstående är viktig och sätter fingret på en vad man anser vara central aspekt, nämligen behovet av en vidgad syn på familj och föräldraskap. *Riksförbundet för samhällets styvbarn* är inne på samma linje. Organisationen instämmer i förslaget men understryker särskilt att man väger in familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med föräldrar och andra närstående. *Riksförbundet för Familjers Rättigheter* ser inriktningen på och underlättandet av vårdnadsöverflyttning av små och späda barn som en öppning för omfattande faktisk tvångsadoption. *Riksförbundet för samhällets styvbarn* vill särskilt understryka att man väger in ”familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med föräldrar och andra närstående”.

Lagrådet lyfter i sitt yttrande fram att det i förarbetena till bestämmelsen om att socialnämnden ska överväga att ansöka om överflyttning av vårdnaden efter tre år (prop.2002/03:53 s.53) uttalas att det är av vikt att alltid beakta hur barnets umgänge med de biologiska föräldrarna har sett ut och fungerat. Enligt Lagrådet knyter förarbetena an till vad som gäller enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken om överflyttande av vårdnad. Mot bakgrund av vad som gäller för prövningen enligt den bestämmelsen måste enligt Lagrådet den unges relation till de biologiska föräldrarna anses vara en sådan betydelsefull omständighet som särskilt ska beaktas vid socialnämndens övervägande av om ansökan om överflyttning av vårdnaden ska göras. Lagrådet anser mot den bakgrunden att om anvisningar för nämndens överväganden ska regleras i lag bör därför även denna omständighet anges.

Lagrådet framhåller vidare att Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFOF) har beslutat om allmänna råd om socialnämndens ansvar vid behov av ny vårdnadshavare (HSLF-FS 2017:47 beslutade den 1 juli 2017). I dessa allmänna råd anges vilka förhållanden som är viktigast för socialnämnden att ta upp i sin utredning om en överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Lagrådet konstaterar att ett flertal omständigheter anges utöver de som enligt förslaget ska föras in i lagtexten, bl.a. omständigheter som rör den unges relation till de biologiska föräldrarna.

Utskottet noterar i detta sammanhang att ovan nämnda allmänna råd ersätter Socialstyrelsens allmänna råd för socialnämndens ansvar vid behov av ny vårdnadshavare från 2006 (SOSFS 2006:20) och att MFOF:s råd, i den fråga som nu är aktuell, är likalydande med Socialstyrelsens numera upphävda allmänna råd.

Som Lagrådet påpekat finns det ett nära samband mellan regleringen i dessa delar i föräldrabalken å ena sidan och i LVU respektive SoL å andra sidan. Det bör dock noteras att den föreslagna uppräkningsen i 13 § LVU och i 6 kap. 8 § SoL inte är uttömmande. Utskottet delar emellertid Lagrådets uppfattning att det finns skäl att lägga till den unges respektive barnets relation till sina föräldrar i den uppräkningsen över omständigheter som socialnämnden särskilt ska beakta när den överväger om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Utskottet noterar som nämnts ovan att likalydande allmänna råd, när det gäller vilka förhållanden som är viktigast för socialnämnden att ta upp i sin utredning om en överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken, har varit i kraft sedan juli 2006. Det har inte framkommit något som tyder på att det behov av kriterier till stöd för socialtjänstens bedömningar i fråga om överflyttande av vårdnad som identifierades 2014 inte kvarstår.

Lagrådet nämner vidare med hänvisning till det nära sambandet mellan de olika lagarna att de omständigheter som socialnämnden ska beakta då den överväger om det finns anledning att göra en ansökan om en vårdnadsöverflyttning i princip bör ha en motsvarighet i de omständigheter domstolen ska beakta vid sin prövning av huruvida överflyttning ska ske.

Utskottet noterar i detta sammanhang att riksdagen den 6 maj 2020 beslutat om ett tillkännagivande till regeringen om att ta initiativ till en översyn av reglerna om vårdnadsöverflyttning och adoption vid familjehemsplaceringar. (bet. 2019/20:CU17, rskr. 2019/20:235). I betänkandet uttalade civilutskottet bl.a. följande.

I socialutskottet pågår beredning av ett förslag till utskottsinitiativ om ändringar i bl.a. LVU. Den regleringen omfattar, såvitt här är av särskilt intresse, frågan om när och under vilka förutsättningar som socialnämnden bör ta initiativ till en vårdnadsöverflyttning.

Inom ramen för den debatt som har förts har det även ifrågasatts om barnets bästa i tillräckligt hög grad tillgodoses genom de ovan redovisade bestämmelserna om vårdnadsöverflyttning och adoption i föräldrabalken. Det handlar närmare bestämt om huruvida bestämmelsernas nuvarande utformning möjliggör vårdnadsöverflyttning och adoption i den utsträckning som barnets bästa får anses motivera. Mot bl.a. den bakgrunden anser utskottet att det finns skäl för en översyn av föräldrabalkens reglering i nämnda hänseenden. I sammanhanget finns det också anledning att titta närmare på om formerna och ordningen för prövningen av en fråga om vårdnadsöverflyttning i de aktuella fallen är ändamålsenliga, t.ex. när det gäller vid vilken slags domstol som prövningen görs och vem som har rätt att initiera prövningen. Regeringen bör därför ta initiativ till en sådan översyn. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkänna för regeringen.

Sammanfattningsvis delar utskottet utredningens bedömning att det, för att uppnå en mer enhetlig och rättssäker tillämpning, finns ett behov av förtydligande i lagen när det gäller omständigheter som socialnämnden särskilt ska beakta vid övervägande av en ansökan om överflyttning av vårdnaden. Med hänsyn till Lagrådets synpunkter bör bestämmelsen i den delen ha den utformning som framgår av utskottets förslag.

Tydligare fokus i vårdplanen på placerade barns långsiktiga boende (utskottsinitiativ)

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår att en vårdplan som gäller ett barn ska revideras senast när barnet har varit placerat i två år. Vårdplanen ska vid denna tidpunkt, om det inte möter särskilda hinder, särskilt avse barnets långsiktiga boende. Därefter ska vårdplanen revideras vid behov.

Utredningens förslag överensstämmer med utskottets förslag.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller har inga invändningar. Vissa remissinstanser har kommenterat de angivna tidsgränserna för revidering av vårdplanen.

Utskottets ställningstagande

Kravet i 11 kap. 3 § första stycket socialtjänstlagen (2001:531), förkortad SoL, på att det ska finnas en vårdplan gäller vid alla former av placeringar, av barn såväl som av vuxna. Vårdplanens roll i ärenden som rör barn är mer komplex, eftersom den också ligger till grund för vårdnadshavarens och i vissa fall barnets samtycke till den föreslagna vården och därför måste upprättas innan socialnämnden fattar beslut om vård. Vad vårdplanen generellt ska innehålla regleras i socialtjänstförordningen (2001:937).

Utredningen har kommit fram till att vårdplanen behöver få en tydligare roll när det gäller den långsiktiga inriktningen av vården. Av de synpunkter som utredningen har hämtat in framgår att vårdplanen som regel inte är det underlag för uppföljning och utvärdering som den syftar till. Vid själva omhändertagandet finns inte all kunskap om vilka behov som vården behöver tillgodose på längre sikt. Det går inte heller att vid denna tidpunkt fullt ut bedöma föräldrarnas förmåga till förändring och vilken uthållighet de kommer att ha i sina ansträngningar för att kunna ta hem sitt barn samt hur kontakten mellan barn och föräldrar utvecklas. Andra viktiga omständigheter som kommer att få betydelse för långsiktigheten är vilken relation barnet och familjehemsföräldrarna får och hur barnet finner sig till rätta i familjehemmet, i skolan, på fritiden, med kamrater osv. Dessa omständigheter talar, enligt utredningen, för att vårdplanen bör revideras efter en tid.

Behovet av att vårdplanen revideras ligger i linje med regeringens uttalanden i samband med att bestämmelserna om övervägande av huruvida vården fortfarande behövs, ändrades i SoL och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52), LVU. Då betonades att förutsägarheten behöver öka för barn, vårdnadshavare och vårdgivare genom en större öppenhet kring de bedömningar som görs i samband med att behovet av fortsatt vård övervägs (prop. 2012/13:10 s. 81 f.).

Vid utredningens kontakter med professionella inom familjehemsvården har framkommit att den ändrade bestämmelsen om övervägande ännu inte har uppmärksamats som ett stöd för att bidra till ökad långsiktighet. Det finns en fortsatt utbredd osäkerhet, med tanke på rådande återföreningsprincip, att föra barnets långsiktiga boende på tal. Det finns inte sällan motstridiga uppfattningar internt inom socialtjänsten hur principerna om återförening och kontinuitet ska balanseras utifrån barnets bästa.

Långsiktighet kan innebära att barnet så snart som möjligt ska återförenas med föräldrarna. Har placeringen pågått i två år bör det i många fall finnas underlag för att bedöma om återförening är ett realistiskt alternativ. Om möjligheten till återförening ter sig avlägsen är det viktigt att bedöma barnets framtida behov utifrån ett sådant perspektiv. Målet bör då vara att de biologiska föräldrarna, familjehemsföräldrarna och barnets socialsekreterare efter en tid gemensamt kan uttala att barnet behöver få bo kvar. Ett sådant arbetssätt kan behöva få lagstöd, inte minst på grund av den osäkerhet som tycks råda kring att föra denna typ av samtal. Det kan visserligen finnas en risk att föräldrar reagerar negativt om det uttalas att barnet vill bo kvar och behöver

ett varaktigt boende i familjehemmet. Den professionella kompetensen ska dock finnas inom socialtjänsten att föra dessa samtal med omdöme och varsamhet och med barnets bästa för ögonen. Genom att det ges ett särskilt forum för den nödvändiga dialogen, dvs. inför revideringen av vårdplanen, finns bättre förutsättningar att socialtjänstens bedömning kan framföras på ett genomtänkt och strukturerat sätt.

Barns behov av trygghet och förutsägbarhet talar, enligt utredningen, starkt för att den ursprungliga vårdplanen efter en tid ska omarbetas. På så sätt får vårdplanen en tydligare roll när det gäller den långsiktiga inriktningen av vården. Kravet på att revidera vårdplanen föreslås gälla oavsett den lagliga grunden för placeringen. Det kan visserligen ha sin främsta betydelse när det är hemförhållandena som är orsaken till placeringen, men även i andra fall behöver barnets framtida boende diskuteras efter en så lång placeringstid som två år. Ofta är orsakerna till placeringen inte heller entydiga och även när barnets egna problem har varit den direkta orsaken till placeringen är det viktigt att få till stånd en dialog om vårdens långsiktiga inriktning. Kravet på att revidera vårdplanen efter två år ska vara ovillkorligt, men det kan finnas särskilda hinder som gör att det inte går att planera långsiktigt, exempelvis att det i ett LVU-ärende pågår en rättsprocess eller att barnet nyligen omplacerats.

Remissinstanserna som har kommenterat utredningens förslag har varit positiva. Ingen remissinstans har avstyrkt förslaget. *Barnombudsmannen* tillstyrker förslaget. *Länsstyrelsen i Östergötland* välkomnar förslaget om långsiktighet i vårdplanen. *Forum för Familjevård* anser att revidering av vårdplanen efter två år är befogad för att stärka tryggheten i placeringen. Rädsla Barnen välkomnar kompletteringen att vårdplanen ska revideras senast när barnet har varit placerat i två år och därefter vid behov.

Lagrådet har anfört att om vårdplanen revideras torde även genomförandeplanen i flertalet fall behöva revideras och att behovet av en lagändring som uttryckligen ger möjlighet att revidera även genomförandeplanen bör övervägas. Utskottet kan konstatera att det i 5 kap. 1 a§ socialtjänstförordningen uttrycks att en genomförandeplan enligt 11 kap. 3 § andra stycket SoL ska beskriva bl.a. när och hur genomförandeplanen ska följas upp. Vidare framgår det av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:11) om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem, stödboende och hem för vård eller boende att socialnämnden ska verka för att ett barn eller en ung person som är placerad bl.a. i ett familjehem och hans eller hennes vårdnadshavare deltar i arbetet med att upprätta, följa upp och vid behov revidera genomförandeplanen. Utskottet anser mot den bakgrunden att frågan om revidering av genomförandeplanen är tillfredsställande reglerad.

Med beaktande av den genomgående positiva kritiken till förslaget ansluter sig utskottet till utredningens bedömning att ett tillägg bör göras i 11 kap. 3 § SoL om att en vårdplan som gäller barn ska revideras senast när barnet varit placerat i två år. Om det inte möter särskilda hinder ska vårdplanen vidare vid denna tidpunkt särskilt avse barnets långsiktiga boende.

Tidsgränserna

Några remissinstanser har tagit upp frågan om de angivna tidsgränserna för revidering i utredningens förslag. Barnombudsmannen (BO), som tillstyrker förslaget om att vårdplanen ska revideras, anser dock att detta ska göras senast när barnet har varit placerat i ett år. BO argumenterar att det är viktigt att tidigt uppmärksamma de konsekvenser placeringen har för barnet och att ha en långsiktig planering. *Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH)* och *Civil Right Defenders* anser att vårdplanen måste revideras oftare än efter två år av placering samt att rekvisitet ”vid behov” är alldeles för otydligt. Vårdplanen som instrument måste få en större betydelse för att ge den enskilde information om rättigheter under placeringen. NSPH och Civil Rights Defenders menar att en vårdplanering ska göras varje halvår de första två åren och därefter en gång varje år. *Riksförbundet för samhällets styvbarn* anser att formuleringen ”vid behov” kan öppna för att barnets långsiktiga placering i princip blir oåterkallelig efter tvåårsrevideringen. Organisationen vill därför ha ytterligare en tidsangivelse, t.ex. fyra år, innan formuleringen ”vid behov” blir aktuell. *Göteborgs universitet* anser att det är rimligt att vårdplanen revideras senast när barnet har varit placerad i två år, och sedan vid behov.

Utredningen har övervägt olika alternativa tidsgränser när det gäller kravet på omprövning av den ursprungliga vårdplanen. För att i möjligaste mån undvika olika tidsangivelser i lagen har utredningen i första hand övervägt om tre år är en lämplig tid. Detta med hänsyn till kravet på att socialnämnden ska överväga vårdnadsöverflyttning när ett barn har varit i samma familjehem i tre år. Tidpunkterna skulle emellertid ändå inte sammanfalla eftersom det aktuella barnet som regel varit placerat betydligt längre än tre år vid övervägandet. Den främsta invändningen är dock att tre år är för lång tid för ett barn att vänta på information om hur den långsiktiga planeringen ser ut. Utredningen har kommit fram till att det är lämpligt att revidera den ursprungliga vårdplanen senast efter två år. Även med en tidsgräns om två år kommer det i många fall att behövas ytterligare tid för att ta ställning till barnets framtida och långsiktiga boende, inte minst utifrån behovet av största möjliga samsyn hos alla som berörs. Ur ett föräldraperspektiv kan två år upplevas som en kort tid när det handlar om att komma tillrätta med de problem som lett fram till omhändertagandet. I det sammanhanget måste dock invändas att stora stödinsatser kan ha föregått placeringen. Föräldrarnas problematik kan också vara av den karaktären att återförening, inom en för barnet rimlig tid, är ett alltför högt ställt mål.

Utskottet anser att utredningens förslag att vårdplanen ska revideras efter två år, och därefter vid behov, framstår som väl avvägt för att fånga upp de olika situationer som det kan vara tal om, och med hänsyn till eventuella känslor av oro och osäkerhet som kan uppstå hos barn i samband med revideringen samt planläggningen av socialnämndernas arbete. Av ordalydelsen i bestämmelsen framgår vidare att två år är den borte gränsen för den första revideringen. Om det behövs finns således ingen anledning att avvakta tills barnet har varit placerat i två år för att revidera vårdplanen. Vad

gäller några remissinstansers farhågor om att ”vid behov” är ett för oprecist begrepp vill utskottet framhålla att socialnämnden har ett ansvar för att beakta om och när det uppstår ett behov av att se över vårdplanen.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser (utskottsinitiativ)

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår att lagändringarna ska träda i kraft den 1 mars 2021. Utskottet bedömer att det inte finns något behov av övergångsbestämmelser.

Utredningens förslag och bedömning: Ändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2017. Utredningen har inte lämnat förslag på övergångsbestämmelser i de delar som nu är aktuella.

Remissinstanserna har inte framfört några synpunkter på tidpunkten för ikraftträdande eller behovet av övergångsbestämmelser i de delar som nu är aktuella.

Utskottets ställningstagande

Den föreslagna regleringen bör träda i kraft så snart som möjligt, vilket bedöms vara den 1 mars 2021. Förslagen riktar sig främst till socialnämnden som kan behöva viss tid för att anpassa sina rutiner till den nya regleringen. Det kan också finnas behov av att uppdatera manualer och handböcker. Med beaktande av förslagets omfattning bedöms det dock att sådana åtgärder kan vidtas inom den föreslagna tidsramen.

Bestämmelsen blir generellt tillämplig när den träder i kraft. Det har inte framkommit skäl att ha en särskild ordning för placeringar som pågår vid lagens ikraftträdande, utan även dessa bör omfattas. Det finns mot den bakgrunden inte något behov av övergångsbestämmelser.

Regeringens lagförslag (prop. 2020/21:35)

Utskottets förslag i korthet

Utskottet ställer sig bakom regeringens lagförslag om att den skyldighet som socialnämnden har att särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden, enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken när barnet eller den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år, ska kompletteras med en skyldighet för socialnämnden att även efter denna tidpunkt årligen överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden.

Utskottet ställer sig bakom regeringens lagförslag om att det ska ställas särskilda lämplighetskrav på det offentliga biträdet för den unge i mål och ärenden enligt LVU. Endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget ska få förordnas. Begreppet social distriktsnämnd ska tas bort i bestämmelsen om offentligt biträde.

Propositionen

Regeringen föreslår att den skyldighet som socialnämnden har att särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken när barnet eller den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år ska kompletteras med en skyldighet för socialnämnden att även efter denna tidpunkt årligen överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden.

Regeringen föreslår att det ska ställas särskilda lämplighetskrav på det offentliga biträdet för den unge i mål och ärenden enligt LVU. Endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget ska få förordnas. Vidare föreslår regeringen att begreppet social distriktsnämnd ska tas bort i bestämmelsen om offentligt biträde.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 mars 2021. Regeringen bedömer att det inte behövs några övergångsbestämmelser.

Utskottets ställningstagande

Det har inte väckts någon motion som går emot att riksdagen nu antar regeringens lagförslag. Utskottet ställer sig bakom regeringens lagförslag av de skäl som anges i propositionen.

Utskottet övergår nu till att under särskilda rubriker behandla de motionsyrkanden som innehåller förslag om tillkännagivanden i frågor som anknyter till lagförslagen.

Regelbundna överväganden av vårdnadsöverflyttning (följdmotioner)

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår ett tillkännagivande om tidpunkten för övervägande av ansökan om vårdnadsöverflyttning.

Jämför reservation 1 (S, V, MP).

Propositionen

Enligt 6 kap. 8 § andra stycket och 13 § tredje stycket LVU ska socialnämnden, när den unge varit placerad i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Regeringen noterar utskottets förslag när det gäller att tydliggöra i lagstiftningen vad socialnämnden särskilt ska beakta när nämnden överväger om det finns skäl att göra en sådan ansökan om överflyttande av vårdnaden. Därtill noterar regeringen utskottets förslag om att en vårdplan som gäller barn ska revideras senast när barnet varit placerat i två år och att vårdplanen vid denna tidpunkt, om det inte möter särskilda hinder, särskilt ska avse barnets långsiktiga boende (11 kap. 3 § SoL). Regeringen anser att tryggheten för barn och unga behöver stärkas och att det utöver ovan nämnda förslag behövs ytterligare lagändringar.

Av förarbetena till bestämmelsen i 6 kap. 8 § SoL framgår enligt regeringen att det kan behövas längre tid i familjehemmet än tre år för att det ska vara till barnets bästa att vårdnaden flyttas över till familjehemmet, men det nämns inte hur socialnämnden ska fortsätta bevaka frågan om vårdnadsöverflyttning efter det att den unge varit placerad i samma familjehem under tre år. Det framgår inte inom vilket tidsintervall sådana överväganden bör göras utan det nämns endast att det göras ske regelbundet (prop. 2002/03:53 s. 86). Regeringen noterar att det i de allmänna råden från Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (HSLF-FS 2017:47) anges att om det vid övervägandet efter tre års placering inte finns skäl att påbörja en utredning om vårdnadsöverflyttning bör förnyade överväganden göras varje gång en prövning görs av om vården med stöd av 3 § LVU ska upphöra och ett övervägande görs av om vården enligt socialtjänstlagen eller med stöd av 2 § LVU inte behövs.

Regeringen anser att det finns ett behov av att reglera frågan i lag och att de återkommande övervägandena bör kunna göras med relativt täta intervall. Vidare anser regeringen, i likhet med utredningen, att det inte är rimligt att övervägandena ska göras med så täta intervall som en gång i halvåret. Regeringen bör i stället innefatta att sådana överväganden ska göras årligen. Regeringen vill understryka att utgångspunkten fortfarande är att överväganden om vårdnadsöverflyttning ska göras så snart det finns ett behov

och att det kan innebära att övervägandena behöver göras oftare än en gång per år.

Regeringen anför vidare följande när det gäller frågan om att tidigarelägga socialnämndens skyldighet att överväga frågan om vårdnadsöverflyttning (s. 17).

I fråga om att socialnämnden enligt nuvarande bestämmelser i SoL och LVU ska överväga frågan om vårdnadsöverflyttning när den unge varit placerad i samma familjehem i tre år, framför Södertälje kommun att tre år är en lång tid i ett barns liv och kommunen anser att då det handlar om en uppväxtplacering skulle denna tid kunna kortas ner för att ge barnet och de nya familjehemsföräldrarna möjlighet att knyta an på ett bra sätt. Enligt beslut den 29 april 2020 har Socialdepartementet uppdragit åt en särskild utredare att utreda hur principen om barnets bästa kan stärkas i samband med bedömningen av om vården enligt LVU ska upphöra. I uppdraget ingår bland annat att se över om det finns behov av att tidigarelägga socialnämndens skyldighet att överväga överflyttning av vårdnaden (S2020/03820). Regeringen avser därför inte att behandla frågan här.

Motionerna

I kommittémotion 2020/21:3755 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M, C, KD) föreslås i yrkande 1 ett tillkännagivande om att socialnämnden särskilt ska överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden senast när barnet eller den unge varit placerad i samma familjehem i två år (13 § tredje stycket LVU och 6 kap. 8 § andra stycket SoL)

I kommittémotion 2020/21:3753 av Juno Blom m.fl. (L) föreslås i yrkande 1 ett tillkännagivande om att socialnämnden ska överväga ansökan om vårdnadsöverflyttning tidigare än efter tre år om detta bedöms vara bäst för barnet (13 § tredje stycket LVU och 6 kap. 8 § andra stycket SoL). Motionärerna anför att lagstiftningen behöver ses över så att socialnämnden oftare överväger vårdnadsöverflyttning i ett tidigare skede än efter tre år, om omständigheterna är sådana att det ter sig uteslutet att de ursprungliga vårdnadshavarna kommer att ha förutsättningar att ge barnet trygga uppväxtförhållanden.

Utskottets ställningstagande

Som framgår ovan ställer sig utskottet bakom regeringens lagförslag om regelbundna överväganden av vårdnadsöverflyttning. När det gäller lagens framtida utformning vill utskottet emellertid anföra följande. Det finns enligt utskottet starka skäl som talar för att socialnämnden bör överväga en ansökan om vårdnadsöverflyttning relativt tidigt för att säkerställa barnets eller den unges bästa. Enligt utskottet bör ett sådant övervägande göras senast efter det att barnet eller den unge varit placerad i samma familjehem under två år, i stället för som nu tre år. Detta bör framgå av respektive lag, SoL och LVU. En sådan lagstiftning hindrar inte att ett övervägande görs ännu tidigare. Som exempel kan nämnas att i det fall barnet eller den unge varit placerad i flera

jour- eller familjehem, kan det vara angeläget att ett övervägande görs även om barnet inte varit placerat i samma familjehem under två år. Utskottet föreslår att riksdagen med bifall till motionerna 2020/21:3753 (L) yrkande 1 och 2020/21:3755 (M, C, KD) yrkande 1 gör ett tillkännagivande till regeringen.

Socialnämndens skyldighet att överväga vården (följdmotioner)

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår ett tillkännagivande om socialnämndens skyldighet att överväga vården.
Jämför reservation 2 (S, V, MP).

Bakgrund

Socialnämnden är skyldig att minst en gång var sjätte månad överväga om vård i ett annat hem än det egna, som ges med stöd av SoL eller 2 § LVU, fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas (6 kap. 8 § första stycket SoL och 13 § första stycket LVU). Ett övervägande är inte något formellt förfarande utan endast en information till socialnämnden. Detta förenklade förfarande motiverades i förarbetena med att en obligatorisk prövning i miljöfallen varje halvår skulle kunna skapa en oro och otrygghet hos barnet, de biologiska föräldrarna och familjehemsföräldrarna. Det skulle kunna motverka syftet med placeringen, nämligen att skapa trygga och stabila förhållanden för barnet (SOU 2015:71 s. 592 och prop. 1989/90:28 s. 76).

När det gäller tidsintervallet för kravet på socialnämnden att överväga vården nämner utredningen att det har framförts att övervägandena skulle kunna göras med längre tidsintervaller, särskilt när vården har pågått i flera år (SOU 2015:71 s. 652–653). Utredningen instämmer i att behovet av överväganden i regel är störst i början av placeringen och har övervägt att föreslå en förändring med den inriktningen. Kravet på övervägande skulle t.ex. kunna minskas till en gång per år när vårdplanen efter två år har reviderats. Utredningen har dock valt att inte föreslå någon sådan förändring eftersom en konsekvens skulle kunna bli att socialnämnden får mindre inblick och engagemang i de samhällsvårdade barnens förhållanden.

Propositionen

Regeringen anför att utredningen föreslår att socialnämndens skyldighet att överväga om vården behövs och hur den bör inriktas och utformas ska ersättas med en skyldighet för den unges särskilda socialsekreterare att rapportera till socialnämnden om hur barnets behov tillgodoses, hur vårdnadshavarnas förhållanden utvecklar sig och, om vården ska fortsätta, hur den bör utformas.

Enligt regeringen anför utredningen bl.a. att begreppet *övervägande* är otydligt och att det i vissa fall kan skapa osäkerhet hos barn, föräldrar och familjehemsföräldrar. Av skäl som redogörs för i propositionen anser regeringen att det kan finnas andra lämpliga åtgärder än lagstiftning för att komma till rätta med den osäkerhet som i vissa fall kan uppstå i samband med nämndens övervägande. Regeringen anför att den avser att följa frågan och överväga ytterligare insatser. Mot den bakgrunden anser regeringen att lagstiftningen inte bör ändras i enlighet med utredningens förslag.

Motionerna

I kommittémotion 2020/21:3755 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M, C, KD) föreslås i yrkande 2 ett tillkännagivande om uppföljning och utvärdering av socialnämndens skyldighet att överväga vårdens inriktning och utformning. Motionärerna anser att uppföljningen och utvärderingen måste skärpas eftersom det finns brister när det gäller att se till att ett sådant övervägande görs minst var sjätte månad.

I kommittémotion 2020/21:3753 av Juno Blom m.fl. (L) föreslås i yrkande 2 ett tillkännagivande om att det behövs en tydligare reglering av att socialnämnden ska göra överväganden oftare än var sjätte månad när barnets eller den unges situation kräver det. Motionärerna anför att lagen visserligen inte hindrar socialnämnden från att göra överväganden oftare men att minimigränsen, på grund av den pressade arbetssituationen, kan bli normerande även i de fall där överväganden borde göras oftare.

Utskottets ställningstagande

Som framgår ovan är socialnämnden skyldig att minst en gång var sjätte månad överväga om vård i ett annat hem än det egna, som ges med stöd av SoL eller 2 § LVU, fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas. Nuvarande lagstiftning hindrar således inte att socialnämnden överväger vården oftare än var sjätte månad. Emellertid kan det finnas en risk att den pressade arbetssituation som socialtjänstens medarbetare många gånger befinner sig i medför att minimigränsen blir normerande. Utskottet anser därför att reglerna om övervägande av vården bör utvärderas. Om utvärderingen visar att det finns behov av att förtydliga lagstiftningen bör regeringen återkomma till riksdagen med förslag. Utskottet föreslår att riksdagen med bifall till motionerna 2020/21:3753 (L) yrkande 2 och 2020/21:3755 (M, C, KD) yrkande 2 gör ett tillkännagivande till regeringen.

Särskilda lämplighetskrav för offentliga biträden (följdmotion)

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår ett tillkännagivande om utvärdering av de särskilda lämplighetskraven för offentliga biträden.

Jämför reservation 3 (S, V, MP).

Propositionen

I 39 § första stycket LVU finns bestämmelser om i vilka fall offentligt biträde ska förordnas i mål och ärenden enligt LVU. Offentligt biträde ska förordnas bl.a. i mål och ärenden om beredande av vård. Offentligt biträde förordnas av den domstol som handlägger målet. I ärenden hos socialnämnd eller social distriktsnämnd förordnas offentligt biträde av förvaltningsrätten (se 39 § fjärde stycket LVU). När offentligt biträde förordnas i mål och ärenden enligt LVU tillämpas lagen om offentligt biträde (1996:1620). I syfte att förbättra barnets förutsättningar att få sina rättigheter tillgodosedda föreslår utredningen att det ska ställas särskilda lämplighetskrav på offentliga biträden för barn och unga i mål och ärenden enligt LVU.

Utredningen föreslår att endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter samt personliga egenskaper är särskilt lämpad för uppdraget ska få förordnas som offentligt biträde. Mot bakgrund av bl.a. att flera remissinstanser påtalat att förslaget om ett kriterium om personliga egenskaper leder till praktiska svårigheter eftersom det kan vara svårt för domstolarna att bedöma en persons personliga egenskaper anser regeringen att det inte bör ställas något sådant krav. I stället bör det krav som ställs vara, i enlighet med vad som gäller för målsägandebiträden, att den som förordnas, utöver att vara särskilt lämplig på grund av sina kunskaper och erfarenheter, även i övrigt måste vara särskilt lämplig för uppdraget.

Sammanfattningsvis föreslår regeringen att det införs en bestämmelse i LVU om att endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig ska få förordnas till offentligt biträde för den unge i mål och ärenden enligt LVU. De nya särskilda lämplighetskraven ersätter inte de grundläggande krav på offentliga biträden som följer av lagen om offentligt biträde och rättshjälpslagen (1996:1619). Det innebär att de särskilda lämplighetskraven i mål och ärenden enligt LVU gäller utöver de krav som följer av 26 § rättshjälpslagen.

Slutligen föreslår regeringen att begreppet social distriktsnämnd tas bort från 39 § LVU. Regeringen instämmer i utredningens förslag och anser att begreppet bör tas bort. Begreppet är omodernt och av 2 kap. 4 § andra stycket SoL följer att vad som sägs i en författning om socialnämnd i förekommande fall gäller den eller de nämnder som kommunfullmäktige bestämt ska fullgöra kommunens uppgifter inom socialtjänsten. Någon ändring i sak är inte avsedd.

Motionerna

I kommittémotion 2020/21:3753 av Juno Blom m.fl. (L) föreslås i yrkande 3 ett tillkännagivande om lämplighetskraven för offentliga biträden för barn eller unga i LVU-mål. Motionärerna anför att det är viktigt att lämplighetskraven innefattar både det juridiska perspektivet och förmågan att kommunicera med barnet eller den unge på hans eller hennes nivå samt att samverka med nödvändiga aktörer i barnets omgivning.

Utskottets ställningstagande

Utskottet har tidigare i betänkandet ställt sig bakom regeringens lagförslag om särskilda lämplighetskrav för offentliga biträden. Utskottet vill betona vikten av att det offentliga biträdet har förmåga att både beakta det juridiska perspektivet och kommunicera med barnet eller den unge på hans eller hennes nivå. Det är också angeläget att biträdet kan samverka med nödvändiga aktörer i barnets eller den unges omgivning. Utskottet anser därför att det är lämpligt att lagstiftningen utvärderas när den varit i kraft ca två år. Utskottet föreslår att riksdagen med delvis bifall till motion 2020/21:3753 (L) yrkande 3 gör ett tillkännagivande till regeringen.

Sammanfattande ställningstagande

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen antar utskottets lagförslag. Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om tidpunkten för övervägande av ansökan om vårdnadsöverflyttning, övervägande av vården och utvärdering av lämplighetskraven för offentliga biträden och tillkännager detta för regeringen. Därmed bifaller riksdagen fem motionsyrkanden, varav ett delvis.

Jämför reservation 1 (S, V, MP), 2 (S, V, MP) och 3 (S, V, MP) och särskilt yttrande (S, V, MP).

Utskottets ställningstagande

De ställningstaganden som utskottet gjort under tidigare avsnitt innebär sammanfattningsvis att utskottet föreslår att riksdagen antar utskottets förslag i bilaga 6 till ändring i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga och i socialtjänstlagen. Regeringens förslag i proposition 2020/21:35 har inarbetats i utskottets lagförslag. Utskottet föreslår vidare att riksdagen med bifall till motionerna 2020/21:3753 (L) yrkandena 1 och 2 och 2020/21:3755 (M, C, KD) yrkandena 1 och 2 samt delvis bifall till 2020/21:3753 (L) yrkande 3 gör tre tillkännagivanden till regeringen.

Konsekvenser (avseende utskottsinitiativet)

Utgångspunkten är att vad som är bäst för barnet eller den unge ska vara avgörande vid tvångsomhändertaganden enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52), förkortad LVU, och vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn med stöd av socialtjänstlagen (2001:543), förkortad SoL. Förslagen i detta ärende syftar till att öka tryggheten för placerade barn och unga. Förslagen bedöms därför bidra till att ge genomslag för principen om att barnets eller den unges bästa ska vara vägledande. Barn och unga som är placerade är således de som främst förväntas gagnas av förslagen.

Vad gäller antalet barn och unga som kan tänkas vara berörda av förslagen kan anmärkas att enligt Socialstyrelsens statistik fick 38 800 barn och unga någon gång under 2018 vård enligt SoL eller insatser enligt LVU. Den vanligaste placeringsformen var familjehem. Av dessa barn och unga blev 23 100 (48 procent) placerade i familjehem. Drygt 60 procent av de som placerades i familjehem var pojkar och 40 procent flickor. Majoriteten (77 procent) av de insatser som gavs till barn och unga under 2018 var beslutade enligt 4 kap. 1 § SoL och 23 procent var LVU-insatser enligt 2 eller 3 §, alternativt beslut om omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU.

De föreslagna ändringarna i SoL och LVU riktar sig till socialnämnderna i den mån att nämnderna måste förhålla sig till dessa vid sin hantering av placerade barn och unga. Varje kommun svarar för socialtjänsten inom sitt område (2 kap. 1 § SoL). Enligt 14 kap. 3 § regeringsformen bör en inskränkning i den kommunala självstyrelsen inte gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som har föranlett den. Förslagen i detta ärende innebär tillägg och förtydligande av socialnämndernas uppgifter och skyldigheter. Konsekvenserna för kommunernas del av de förslag som nu är för handen bedöms dock vara av begränsad omfattning och endast medföra marginella, om några, ekonomiska konsekvenser. Förslagen bedöms inte heller få några betydande konsekvenser för de övriga områden som anges i 14–15 §§ kommittéförordningen.

Författningskommentar (avseende utskottsinitiativet)

Förslaget till lag om ändring i 13 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

13 § Har den unge beretts vård med stöd av 2 §, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vård enligt lagen fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

Har den unge beretts vård med stöd av 3 §, ska socialnämnden inom sex månader från dagen för verkställighet av vårdbeslutet pröva om vård med stöd av lagen ska upphöra. Denna fråga ska därefter prövas fortlöpande inom sex månader från senaste prövning.

När den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken.

Vid övervägande enligt tredje stycket ska följande särskilt beaktas:

- *den unges och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,*
- *den unges relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose den unges behov av en trygg och god uppväxt,*
- *familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose den unges behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och*
- *den unges relation till sina föräldrar.*

Ändringen innebär att ett nytt *fjärde stycke* läggs till i paragrafen. Enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken ska en vårdnadsöverflyttning göras när det är uppenbart bäst för barnet. Det nya stycket tydliggör vilka omständigheter som socialnämnden särskilt ska ta hänsyn till vid övervägande av om det finns skäl att ansöka om vårdnadsöverflyttning. Med ordet *särskilt* markeras att uppräkningslistan inte är uttömmande. Den unges och familjehemsföräldrarnas inställning ska beaktas liksom den unges relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose den unges behov av en trygg och god uppväxt. Familjehemsföräldrarna ska önska att bli vårdnadshavare för den unge och stort avseende ska fästas vid den unges egen inställning. Vid bedömningen ska även hänsyn tas till familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose den unges behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående. Det är viktigt att socialnämnden överväger hur en vårdnadsöverflyttning påverkar den unges kontakt med sin ursprungsfamilj på längre sikt. Detta beror ofta på familjehemsföräldrarnas inställning och hur de på olika sätt tar ansvar för och möjliggör denna kontakt. Att den unge och föräldrarna har ett fungerande umgänge bör inte vara ett hinder för att socialnämnden ska överväga att ansöka om en vårdnadsöverflyttning.

Att den unges relation till sina föräldrar ska beaktas särskilt är ett tillägg till paragrafen med anledning av Lagrådets yttrande. Lagrådet uttalade att mot bakgrund av vad som gäller för prövningen enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken måste den unges relation till de biologiska föräldrarna anses vara en sådan

betydelsefull omständighet som ska beaktas särskilt vid socialnämndens övervägande av om ansökan om överflyttning av vårdnaden ska göras. Tillägget är utformat med förebild i Lagrådets yttrande.

Av 3 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2001:937) framgår att med familjehem avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt. Familjehemmet kan bestå av en eller flera föräldrar.

En bestämmelse med motsvarande innebörd föreslås läggas till i 6 kap. 8 § socialtjänstlagen (2001:453) för barn som är placerade enligt den lagen.

För regeringens författningskommentarer rörande samma paragraf, se propositionen avsnitt 9.1 s. 32–33.

Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

6 kap.

8 § Vårdas ett barn med stöd av denna lag i ett annat hem än det egna, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

När barnet har varit placerat i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken.

Vid övervägande enligt andra stycket ska följande särskilt beaktas:

- *barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,*
- *barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt,*
- *familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående och,*
- *barnets relation till sina föräldrar.*

Ändringen innebär att ett nytt *tredje stycke* läggs till i paragrafen. Enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken ska en vårdnadsöverflyttning göras när det är uppenbart bäst för barnet. Det nya stycket tydliggör vilka omständigheter som socialnämnden särskilt ska ta hänsyn till vid övervägande av om det finns skäl att ansöka om vårdnadsöverflyttning. Med ordet *särskilt* markeras att uppräknningen inte är uttömmande. Barnets och familjehemsföräldrarnas inställning ska beaktas liksom barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt. Familjehemsföräldrarna ska önska att bli vårdnadshavare för barnet och stort avseende ska fästas vid barnets egen inställning. Vid bedömningen ska även hänsyn tas till familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående. Det är viktigt att socialnämnden överväger hur en vårdnadsöverflyttning påverkar barnets kontakt med sin ursprungsfamilj på längre sikt. Detta beror

ofta på familjehemsföräldrarnas inställning och hur de på olika sätt tar ansvar för och möjliggör denna kontakt. Att barnet och föräldrarna har ett fungerande umgänge bör inte vara ett hinder för att socialnämnden ska överväga att ansöka om en vårdnadsöverflyttning.

Att barnets relation till sina föräldrar ska beaktas särskilt är ett tillägg till paragrafen med anledning av Lagrådets yttrande. Lagrådet uttalade att mot bakgrund av vad som gäller för prövningen enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken måste barnets relation till de biologiska föräldrarna anses vara en sådan betydelsefull omständighet som ska beaktas särskilt vid socialnämndens övervägande av om ansökan om överflyttning av vårdnaden ska göras. Tillägget är utformat med förebild i Lagrådets yttrande.

Av 3 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2001:937) framgår att med familjehem avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt. Familjehemmet kan bestå av en eller flera föräldrar.

En bestämmelse med motsvarande innebörd föreslås läggas till i 13 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga för unga som är placerade enligt den lagen.

För regeringens författningskommentarer rörande samma paragraf, se propositionen avsnitt 9.2 s. 34–35.

11 kap.

3 § När någon behöver vårdas i ett hem för vård eller boende, stödboende eller familjehem ska en plan upprättas för den vård som socialnämnden avser att anordna (vårdplan).

En vårdplan som gäller ett barn ska revideras senast när barnet har varit placerat i två år. Vårdplanen ska vid denna tidpunkt, om det inte möter särskilda hinder, särskilt avse barnets långsiktiga boende. Därefter ska vårdplanen revideras vid behov.

För barn och unga som vårdas i ett hem för vård eller boende, stödboende eller familjehem ska en plan upprättas över hur vården ska genomföras (genomförandeplan).

Vård- och genomförandeplanen ska även uppta åtgärder och insatser som andra huvudmän har ansvar för.

Ändringen innebär att ett nytt *andra stycke* läggs till i paragrafen. Bestämmelsen innebär en skyldighet för socialnämnden att se över och uppdatera en vårdplan som gäller ett barn senast efter att vården har pågått i två år. Av 1 kap. 2 § tredje stycket socialtjänstlagen (2001:453) framgår att med barn avses i detta sammanhang en människa som är under 18 år.

Vårdplanen ska vid den angivna tidpunkten, om det inte möter särskilda hinder, inriktas på barnets långsiktiga boende. När vårdplanen upprättas finns inte alltid nödvändig kunskap om vilka behov som vården behöver tillgodose på längre sikt. Det går inte heller alltid att vid denna tidpunkt fullt ut bedöma

t.ex. föräldrars förmåga till förändring och vilken uthållighet de kommer att ha i sina ansträngningar för att kunna få hem sitt barn.

Det är den sammanlagda placeringstiden som åsyftas oberoende av placeringsform eller om barnet bott i samma familjehem under placeringstiden. Vidare gäller bestämmelsen oberoende av vilken grund som föranlett omhändertagandet eller placeringen.

Av ordet *senast* i bestämmelsen framgår att det inte finns något hinder mot att vårdplanen revideras redan innan två år har gått. Vårdplanen ska därefter revideras vid behov.

Reservationer

1. Tidpunkten för övervägande av ansökan om vårdnadsöverflyttning, punkt 2 (S, V, MP)

av Kristina Nilsson (S), Ann-Christin Ahlberg (S), Mikael Dahlgvist (S), Dag Larsson (S), Pernilla Stålhammar (MP), Mats Wiking (S) och Maj Karlsson (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen avslår motionerna

2020/21:3753 av Juno Blom m.fl. (L) yrkande 1 och

2020/21:3755 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M, C, KD) yrkande 1.

Ställningstagande

Vi delar utskottets uppfattning att socialnämnden bör överväga en ansökan om vårdnadsöverflyttning relativt tidigt för att säkerställa barnets eller den unges bästa. Vi noterar att det i regeringens uppdrag att utreda hur principen om barnets bästa kan stärkas i samband med bedömningen av om vården enligt LVU (1990:52) ska upphöra även ingår bl.a. att se över om det finns behov av att tidigare lägga socialnämndens skyldighet att överväga en ansökan om överflyttning av vårdnaden. Uppdraget ska redovisas den 26 februari 2021. Något tillkännagivande från riksdagen behövs alltså inte. Motionsyrkandena bör avslås.

2. Övervägande av vården, punkt 3 (S, V, MP)

av Kristina Nilsson (S), Ann-Christin Ahlberg (S), Mikael Dahlgvist (S), Dag Larsson (S), Pernilla Stålhammar (MP), Mats Wiking (S) och Maj Karlsson (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen avslår motionerna

2020/21:3753 av Juno Blom m.fl. (L) yrkande 2 och

2020/21:3755 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M, C, KD) yrkande 2.

Ställningstagande

Enligt lag ska socialnämnden minst var sjätte månad överväga vården. Vi är av uppfattningen att denna reglering är väl avvägd. Det är alltså inte något som hindrar att vården övervägs oftare än var sjätte månad. Vi anser inte att riksdagen behöver lämna något tillkännagivande till regeringen. Motionsyrkandena bör avslås.

3. Utvärdering av de särskilda lämplighetskraven för offentliga biträden, punkt 4 (S, V, MP)

av Kristina Nilsson (S), Ann-Christin Ahlberg (S), Mikael Dahlqvist (S), Dag Larsson (S), Pernilla Stålhammar (MP), Mats Wiking (S) och Maj Karlsson (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen avslår motion

2020/21:3753 av Juno Blom m.fl. (L) yrkande 3.

Ställningstagande

Utskottet har tidigare i betänkandet ställt sig bakom regeringens förslag om särskilda lämplighetskrav för offentliga biträden. Detta innebär att endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig ska få förordnas till offentligt biträde för den unge i mål eller ärenden enligt LVU. Vi noterar att de särskilda lämplighetskraven inte ersätter de grundläggande krav på offentliga biträden som följer av lagen om offentligt biträde och rättshjälpslagen (1996:1619). De särskilda lämplighetskraven gäller alltså utöver de krav som följer av 26 § rättshjälpslagen. Vi utgår från att regeringen kommer att följa tillämpningen av lagen. Något tillkännagivande från riksdagen är inte nödvändigt. Motionsyrkandet bör avslås.

Särskilt yttrande

Särskilt yttrande (S, V, MP)

Kristina Nilsson (S), Ann-Christin Ahlberg (S), Mikael Dahlqvist (S), Dag Larsson (S), Pernilla Stålhammar (MP), Mats Wiking (S) och Maj Karlsson (V) anför:

Vi stöder de förslag som regeringen nu lägger fram men anser att mer behöver göras framöver för att stärka barnrättsperspektivet i tvångsvården.

Vi delar den analys som gjordes i SOU 2015:71 om att lagstiftningen som rör tvångsvården för barn och unga bör reformeras. Kunskapen om barns och ungas utsatthet under och efter en placering har ökat och synen på barn som rättighetsbärare har fått ett allt starkare genomslag i lagstiftningen, inte minst genom att FN:s konvention om barns rättigheter har blivit svensk lag. En förändring i lagstiftningen som skulle leda till större trygghet och skapa bättre förutsättningar för barn, familjehem och de biologiska föräldrarna vore om barn och unga får möjlighet att bo kvar i sitt familjehem även efter att skälet till LVU-placeringen har upphört. På så sätt skulle de barn som på grund av trygghet, stabilitet och stark anknytning till familjehemsföräldrarna få möjlighet att fortsätta sin placering samtidigt som familjehemsföräldrarna skulle få fortsatt stöd från socialtjänsten. Detta skulle vara ett sätt för barn att få bo kvar i de fall där familjehemsföräldrarna inte vill ta över ansvaret för vårdnaden.

Vi vill dock framhålla att utgångspunkten även fortsättningsvis bör vara att barnets bästa är att få växa upp hos sina föräldrar, om det är möjligt, men när en bedömning görs om ett barn ska återförenas med sin ursprungsfamilj eller inte ska barnets åsikt och inställning vara en avgörande faktor. I de fall barnet har bott i familjehemmet en längre tid och rotat sig där bör barnets bästa vara utslagsgivande för om vården i familjehemmet ska upphöra eller inte. För att göra en sådan prövning möjlig måste bestämmelsen om barnets bästa kunna prövas som ett självständigt rekvisit.

Socialtjänsten bör få ett större ansvar för att stödja föräldrarna och att arbeta med insatser som kan leda till att barnet kan flytta hem igen.

Vi delar vidare utredningens analys att stödet och hjälpen till familjehemmet, barnet och de biologiska föräldrarna efter avslutad placering behöver stärkas och utvecklas.

Det bör också finnas en utomstående och oberoende instans som placerade barn och unga kan vända sig till i situationer där de inte anser sig bli lyssnade på eller får det stöd och den hjälp de behöver. Därför bör det inrättas en funktion med oberoende barnombud.

Slutligen vill vi påpeka att socialtjänsten behöver få bättre förutsättningar för arbetet inom barn- och ungdomsvården. Detta arbete ställer krav på ökad kompetens och arbetssituationen för de anställda behöver bli bättre så att omsättningen bland personalen minskar. Om barnets bästa på allvar ska vara i

centrum behöver socialtjänsten få ökade resurser och bättre förutsättningar att göra ett bra arbete.

Vi kommer fortsatt att följa dessa frågor och återkomma i olika sammanhang.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Propositionen

Proposition 2020/21:35 Regelbundna överväganden av vårdnadsöverflyttning och särskilda lämplighetskrav för offentliga biträden:

1. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.
2. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).

Följdmotionerna

2020/21:3753 av Juno Blom m.fl. (L):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vårdnadsöverflyttning ska övervägas tidigare än efter tre år om detta bedöms vara till barnets bästa och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om tydligare reglering av att socialnämnden ska göra överväganden oftare än var sjätte månad när barnets situation kräver det och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om lämplighetskraven på det offentliga biträdet för barnet eller den unge i LVU-mål och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:3755 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M, C, KD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vårdnadsöverflyttning ska prövas efter två år och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om uppföljning och utvärdering av socialnämndens skyldighet att överväga vårdens inriktning och utformning och tillkännager detta för regeringen.

BILAGA 2

Regeringens lagförslag

1 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs att 13 och 39 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

13 §¹

Har den unge beretts vård med stöd av 2 §, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vård enligt lagen fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

Har den unge beretts vård med stöd av 3 §, ska socialnämnden inom sex månader från dagen för verkställighet av vårdbeslutet pröva om vård med stöd av lagen ska upphöra. Denna fråga ska därefter prövas fortlöpande inom sex månader från senaste prövning.

När den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken.

När den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. *Därefter ska frågan övervägas årligen.*

39 §²

I mål och ärenden om beredande av vård enligt 2 eller 3 §, omedelbart omhändertagande enligt 6 eller 6 a §, fortsatt omhändertagande enligt 9 a §, upphörande av fortsatt omhändertagande enligt 9 b §, upphörande av vård enligt 21 §, flyttningsförbud enligt 24 §, upphörande av flyttningsförbud enligt 26 §, utreseförbud enligt 31 a §, upphörande av utreseförbud enligt 31 c § eller tillfälligt utreseförbud enligt 31 d § eller vid överklagande enligt 41 § första stycket 1 ska offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser samt för dennes vårdnadshavare, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Till offentligt biträde för den unge får endast den förordnas som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget.

¹ Senaste lydelse 2012:777.

² Senaste lydelse 2020:352.

Behövs offentligt biträde både för den unge och för dennes vårdnadshavare, förordnas gemensamt biträde, om det inte finns motstridiga intressen mellan dem.

Vid överklagande enligt 42 § ska offentligt biträde förordnas för den som är under 15 år och som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Offentligt biträde förordnas av den domstol som handlägger målet. I ärenden hos socialnämnd *eller social distriktsnämnd* förordnas offentligt biträde av förvaltningsrätten.

Offentligt biträde förordnas av den domstol som handlägger målet. I ärenden hos socialnämnd förordnas offentligt biträde av förvaltningsrätten.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2021.

2 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs att 6 kap. 8 § socialtjänstlagen (2001:453) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

8 §¹

Vårdas ett barn med stöd av denna lag i ett annat hem än det egna, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

När barnet har varit placerat i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken.

När barnet har varit placerat i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. *Därefter ska frågan övervägas årligen.*

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2021.

¹ Senaste lydelse 2012:776.

BILAGA 3

Sammanfattning av Barns och ungas rätt vid tvångsvård – Förslag till ny LVU (SOU 2015:71) i valda delar

Nedan presenteras utredningens sammanfattning i de delar som motsvarar de bestämmelser som utskottet behandlar i denna lagrådsremiss. Utredningens fullständiga sammanfattning finns i SOU 2015:71 Del A.

Utredningens uppdrag och arbete

Regeringen beslutade den 12 juli 2012 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Av direktiven framgår att även vissa frågor som rör socialtjänstlagen (2001:453, SoL) ingår i uppdraget (dir. 2012:79). Syftet med utredningen är att ytterligare stärka barnrättsperspektivet och rättssäkerheten för barn och unga samt bidra till kvalitetsutveckling inom den sociala barn- och ungdomsvården, med särskilt fokus på tvångsvård. Utredningen antog namnet Utredningen om tvångsvård för barn och unga.

Genom tilläggsdirektiv, beslutade den 19 juni 2013, fick utredningen i uppdrag att se över olika placeringsalternativ för barns och ungas boende, vård och fostran enligt SoL och LVU och att lämna förslag till flera alternativ än vad som finns i dag (dir. 2013:74). I denna del lämnade utredningen ett delbetänkande (SOU 2014:3) i februari 2014. Förutom förslag i enlighet med tilläggsdirektiven behandlades i delbetänkandet vissa frågor som ingår i utredningens ursprungliga direktiv. Det gällde bl.a. om kraven på familjehems- och jourhemsföräldrars lämplighet bör skärpas, om privata verksamheter inom familjehemsvården i vissa fall bör vara tillståndspliktiga samt hur kraven bör utformas för verksamheter som befinner sig i gränslandet mellan familjehem och hem för vård eller boende (HVB).

Den 12 juni 2014 beslutade regeringen att komplettera utredningens uppdrag med att göra en översyn av hur långsiktighet och stabilitet i större utsträckning kan säkerställas för barn som är eller bedöms bli långvarigt placerade (dir. 2014:87).

Utredningen har lagt stor vikt vid att inhämta synpunkter från barn och unga som har erfarenhet av att vara i samhällets vård samt ta del av rapporter och studier som beskriver samhällsvården ur ett barnperspektiv. Förutom kontakt med enskilda ungdomar har utredningen samtalat med grupper av ungdomar som har ingått i olika projekt hos Barnombudsmannen (BO) och ungdomar som är ambassadörer för Knas hemma, ett projekt som syftar till att stärka rättigheterna för barn och unga i familjehem och HVB. Utredningen har också via en brevlåda på BO:s webbplats tagit emot synpunkter från barn och unga med erfarenhet av vård enligt LVU.

Utredningen har hämtat in information från professionellt verksamma, forskare, familjehemsföräldrar, personal vid HVB, barnrättsorganisationer, andra organisationer, myndigheter samt från enskilda föräldrar som kontaktat utredningen. Utredningen har i behandlingen av olika delområden, i redogörelser, analyser och förslag eftersträvat att utgå från bästa tillgängliga kunskap. Mot den bakgrunden har i översynen lagts stor vikt vid att redovisa relevant forskning i olika delar.

Barnrättsperspektivets grunder

Utredningens huvuduppgift har varit att stärka barnrättsperspektivet i tvångsvården för barn och unga och i vissa andra delar av den sociala barn- och ungdomsvården. Det dokument som särskilt formulerar barns mänskliga rättigheter är barnkonventionen. Barnkonventionen kan sägas vara vår tids samhälleliga barnperspektiv som ska genomsyra alla beslut som rör barn. De förändringar som föreslås har därför framför allt sin grund i barnkonventionens normer och principer.

För att samhället ska kunna tillförsäkra barn och unga skydd och god vård även utan samtycke måste tvångsvården vara legitim och utföras med höga krav på rättssäkerhet och kvalitet. Det krävs vidare etiska analyser och överväganden både på en principiell nivå och i den dagliga tillämpningen av lagen.

Tryggheten för långsiktigt placerade barn

Enligt tilläggsdirektiven ska utredningen göra en översyn av hur långsiktighet och stabilitet i större utsträckning kan säkerställas för barn som är eller bedöms bli långvarigt placerade. Utredningen anser sammantaget att lagstiftningen i högre grad måste ta hänsyn till vissa barns behov av stabilitet i sin uppväxt. Förslagen i denna del ska samtidigt ses mot bakgrunden av de förslag som utredningen lämnar i kapitlet om föräldrarnas rättsliga ställning och behov av stöd. Barnets behov av långsiktighet kan i många fall tillgodoses genom att föräldrarna, med adekvat stöd, kan förändra sin situation så att barnet inom rimlig tid kan återförenas med ursprungsfamiljen.

Om möjligheten till återförening ter sig avlägsen är det viktigt att bedöma barnets framtida behov utifrån det perspektivet. Om det finns en fortlöpande dialog och ett bra samarbete mellan föräldrar, familjehemsföräldrar och socialsekreterare kan barnets långsiktiga boende relativt odramatiskt föras på tal. Utredningen anser dock att det behövs lagstöd för ett sådant arbetssätt och att vårdplanen behöver få en tydligare roll när det gäller den långsiktiga inriktningen för barnets boende. Därför föreslås att en vårdplan som avser barn ska revideras senast när barnet varit placerat i två år och särskilt avse barnets långsiktiga boende.

Socialnämnden har skyldighet att överväga vård som ges med stöd av SoL eller med stöd av LVU på grund av förhållandena i hemmet. Såväl begreppet övervägande som förfarandet i sig är otydligt då det uppfattas som en omprövning och därmed kan bidra till otrygghet för barnet. Utredningen föreslår därför att kravet på övervägande ersätts med en skyldighet för barnets särskilda socialsekreterare att minst var sjätte månad rapportera till socialnämnden om hur barnets behov tillgodoses, hur vårdnadshavarnas förhållanden utvecklar sig och, om vården bör fortsätta, hur den bör inriktas och utformas.

Utredningen anser att det är angeläget ur rättssäkerhetssynpunkt att det förs in en bestämmelse i den nya LVU om rätt för part att begära att vården ska upphöra. Samtidigt föreslås att en begäran från en vårdnadshavare om att vård enligt nuvarande 2 § LVU ska upphöra inte behöver prövas av socialnämnden om frågan om vård har prövats av nämnden eller rätten de senaste tolv månaderna. Återkommande rättsprocesser utan att förhållandena som har föranlett omhändertagandet har förändrats skapar oro och otrygghet för det placerade barnet. Tidsgränsen innebär inte att nämnden är förhindrad att vid nya omständigheter pröva frågan trots att ett år ännu inte förflutit.

Nuvarande regler om vårdens upphörande innebär att två rättsprocesser kan uppstå, en som prövar föräldrarnas lämplighet och en annan som prövar om barnet tar skada av en hemflyttning (flyttningsförbud). Utredningen anser inte att denna ordning är förenlig med ett barnrättsperspektiv. Utredningen föreslår därför att en bestämmelse ska föras in i den nya LVU om att barnets bästa ska vara avgörande vid prövningen av om vård enligt nuvarande 2 § LVU ska upphöra. Vid bedömningen ska det fästas särskilt avseende vid barnets inställning, om barnet sedan låg ålder eller under lång tid vårdats i familjehemmet, barnets umgänge med och relation till vårdnadshavarna samt om barnet har en nära relation till familjehemsföräldrarna och en god förankring i den sociala miljön.

Med ovanstående förslag bedömer utredningen att det inte kommer att finnas behov av flyttningsförbud i samband med att vård enligt LVU upphör. Utredningen anser dock att bestämmelserna om flyttningsförbud behöver finnas kvar för att förhindra skadliga hemtagningar av barn som är frivilligt placerade.

Antalet vårdnadsöverflyttningar till familjehemsföräldrar har stadigt ökat, men förekommer ändå i relativt liten utsträckning sett till antalet barn som är långvarigt placerade i familjehem. Efter tre år i samma familjehem ska socialnämnden överväga om en ansökan om vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrarna ska göras, dvs. bedöma om det är uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå. Utredningen uppfattar att det finns en osäkerhet om vad som ska vägas in i en sådan bedömning. Därför föreslås att skälen som ska ligga till grund för socialnämndens ansökan om vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrar ska förtydligas. Vid övervägande ska särskilt beaktas barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning, barnets relation till

familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt samt deras inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med föräldrar och andra närstående.

Utredningen anser också att regeringen bör ta initiativ till en översyn av om handläggningen av beslut om vårdnadsöverflyttning på talan av socialnämnden ska flyttas från allmän domstol till förvaltningsdomstol. Vidare anser utredningen att socialtjänsten behöver ha kunskap om reglerna om adoption för att kunna bidra till samförståndslösningar när adoption bedöms vara till barnets bästa. Socialstyrelsen har en viktig roll att i relevanta sammanhang uppmärksamma adoption som en möjlighet inom ramen för dagens lagstiftning.

BILAGA 4

Utredningens lagförslag i valda delar

Nedan presenteras utredningens lagförslag i de delar som motsvarar de bestämmelser som utskottet behandlar i detta betänkande. Utredningens fullständiga författningsförslag finns i SOU 2015:71 Del A.

Förslag till lag (2017:00) med särskilda bestämmelser om vård av barn och unga

Härigenom föreskrivs följande

10 kap.

1 § När barnet har varit placerat i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen i samband med rapporteringen enligt 9 kap. 3 §.

Vid övervägandet enligt första stycket ska särskilt beaktas

- barnets och föräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,
- barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygghet och god uppväxt, samt
- familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med föräldrar och andra närstående.

-
1. Denna lag (nya lagen) träder i kraft den 1 juli 2017.
 2. Genom lagen upphävs lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (gamla lagen).
 3. För den som vid lagens ikraftträdande omfattas av åtgärder enligt den gamla lagen ska bestämmelserna i den nya lagen gälla. Särskilda befogenheter som har beslutats före ikraftträdandet fortsätter att gälla, dock med de tidsfrister och övriga regler för användandet som gäller för åtgärden enligt denna lag.

Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstlagen (2001:435)

dels att 16 kap. 7 § ska upphöra att gälla,

dels att 1 kap. 3 §, 5 kap. 1 §, 6 kap. 3, 7 b § och 8 §§, 10 kap. 4 och 6 §§, 11 kap. 3, 4 a samt 4 b §§ ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas fyra nya paragrafer, 5 kap. 1 d och e §§, 6 kap. 1 b § och 11 kap. 3 a §.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

8 §

Vårdas ett barn med stöd av denna lag i ett annat hem än det egna, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

När barnet har varit placerat i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskild överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken.

Vårdas ett barn med stöd av denna lag i ett annat hem än det egna, ska barnets särskilda socialsekreterare som avses i 6 kap. 7 c §, minst en gång var sjätte månad rapportera till socialnämnden om hur barnets behov tillgodoses, hur vårdnadshavarnas förhållanden utvecklar sig och, om vården ska fortsätta, hur den bör inriktas och utformas.

När barnet har varit placerat i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskild överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen i samband med rapporteringen enligt första stycket.

Vid övervägande enligt andra stycket ska särskilt beaktas

- barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,
- barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt, samt

- *familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med föräldrar och andra närstående.*

11 kap.

3 §

När någon behöver vårdas i ett hem för vård eller boende eller i ett familjehem ska en plan upprättas för den vård som socialnämnden avser att anordna (vårdplan).

En vårdplan som gäller ett barn ska revideras senast när barnet har varit placerat i två år. Vårdplanen ska vid denna tidpunkt, om det inte möter särskilda hinder, särskilt avse barnets långsiktiga boende. Därefter ska vårdplanen revideras vid behov.

För barn och unga som vårdas i ett hem för vård eller boende eller i ett familjehem ska en plan upprättas över hur vården ska genomföras (genomförandeplan).

Vård- och genomförandeplanen ska även uppta åtgärder och insatser som andra huvudmän har ansvar för.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2017.

BILAGA 5

Förteckning över remissinstanserna

Remissinstanser som inkommit med yttrande

Efter remiss har yttranden över Barns och ungas rätt vid tvångsvård – Förslag till ny LVU (SOU 2015:71) inkommit från: Riksdagens ombudsmän (JO), Riksrevisionen, Svea hovrätt, Helsingborgs tingsrätt, Stockholms tingsrätt, Varbergs tingsrätt, Kammarrätten i Göteborg, Kammarrätten i Sundsvall, Förvaltningsrätten i Malmö, Förvaltningsrätten i Uppsala, Förvaltningsrätten i Linköping, Förvaltningsrätten i Stockholm, Förvaltningsrätten i Umeå, Justitiekanslern, Domstolsverket, Åklagarmyndigheten, Polismyndigheten, Kriminalvården, Migrationsverket, Datainspektionen, Försäkringskassan, Socialstyrelsen, Inspektionen för vård och omsorg, Folkhälsomyndigheten, Statens institutionsstyrelse, Myndigheten för vårdanalys, Myndigheten för delaktighet, Myndigheten för internationella adoptionsfrågor, Barnombudsmannen, Skatteverket, Länsstyrelsen i Dalarnas län, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Statskontoret, Statens skolverk, Statens skolinspektion, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Uppsala universitet, Lunds universitet, Göteborgs universitet, Stockholms universitet, Linköpings universitet, Örebro universitet, Borlänge kommun, Botkyrka kommun, Gotlands kommun, Göteborgs kommun, Helsingborgs kommun, Kungsbacka kommun, Lindesbergs kommun, Luleå kommun, Malmö kommun, Stockholms kommun, Strängnäs kommun, Strömsunds kommun, Sunne kommun, Södertälje kommun, Uppsala kommun, Växjö kommun, Älvdalens kommun, Örebro kommun, Stockholms läns landsting, Uppsala läns landsting, Södermanlands läns landsting, Östergötlands läns landsting, Jönköpings läns landsting, Kronobergs läns landsting, Kalmar läns landsting, Blekinge läns landsting, Skåne läns landsting, Hallands läns landsting, Västra Götalands läns landsting, Värmlands läns landsting, Örebro läns landsting, Västmanlands läns landsting, Dalarnas läns landsting, Gävleborgs läns landsting, Västernorrlands läns landsting, Örebro läns landsting, Västmanlands läns landsting, Dalarnas läns landsting, Gävleborgs läns landsting, Västernorrlands läns landsting, Jämtlands läns landsting, Västerbottens läns landsting, Norrbottens läns landsting, Akademikerförbundet SSR, Autism- och Aspergerförbundet, Barnens Rätt i Samhället, Familjerättssociomernas Riksförening, Familjevårdens Centralorganisation, Forum för familjevård, Föreningen Sveriges Socialchefer, Handikappförbunden, Kvinnors Nätverk, Maskrosbarn, Maskrosföräldrar, Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa, Organisationen för vuxna adopterade och fosterbarn, Riksförbundet Attention, Riksförbundet för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning, Riksförbundet för Familjers Rättigheter, Riksförbundet för Förstärkt Familjehemsvård, Riksförbundet

Gode män och Förvaltare, Riksförbundet för Samhällets Styvbarn, Riksföreningen för skolsköterskor, Rädda Barnen, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Svenska Vård, Sveriges advokatsamfund, Sveriges akademikers centralorganisation, Sveriges Kommuner och Landsting, Sveriges läkarförbund, UNICEF Sverige, Vårdföretagarna Almega.

Remissinstanser som inte inkommit med yttrande

Alingsås kommun, Borgholms kommun, Eslövs kommun, Falkenbergs kommun, Forshaga kommun, Kalix kommun, Karlshamns kommun, Leksands kommun, Ljusdals kommun, Sollentuna kommun, Trosa kommun, Ystads kommun, Ängelholms kommun, Barnrättsbyrå, Familjehemmens Riksförbund, Famna, Fryshuset, Goda Företagare för Barn och Unga, Kommunala Företagens Samorganisation, Majblommans Riksförbund, Makalösa Föräldrar, Riksförbundet för Rättigheter, Frigörelse, Hälsa och Likabehandling, Röster för barn, Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige, SUF-Kunskapscentrum, Svenska Barnläkarföreningen, Svenska Skolläkarföreningen, Trygga Barnen, Vision, Vårdförbundet.

Instanser utöver remisslistan som inkommit med yttrande

Gert Wollinger, Schizofreniförbundet, Svenska rättspsykiatriska föreningen, Simon Bihagen, Sveriges Tandläkarförbund, Föreningen socionomer inom familjehemsvården, Ekebro utveckling, Diabetesförbundet, Nordiska Kommittén för Mänskliga Rättigheter (NKMR), Vi äger, Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare, Diskrimineringsombudsmannen (DO), Sveriges Psykologförbund, Saco-S-SiS, Nämndemannaföreningen vid Förvaltningsrätten i Stockholm, Svenska Föreningen för Barn- och Ungdomspsykiatri.

BILAGA 6

Utskottets lagförslag

1 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs att 13 och 39 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga ska ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Utskottets förslag*13 §¹

Har den unge beretts vård med stöd av 2 §, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vård enligt lagen fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

Har den unge beretts vård med stöd av 3 §, ska socialnämnden inom sex månader från dagen för verkställighet av vårdbeslutet pröva om vård med stöd av lagen ska upphöra. Denna fråga ska därefter prövas fortlöpande inom sex månader från senaste prövning.

När den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken.

När den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. *Därefter ska frågan övervägas årligen.*

Vid övervägande enligt tredje stycket ska följande särskilt beaktas:

- *den unges och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,*
- *den unges relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose den unges behov av en trygg och god uppväxt,*
- *familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose den unges behov av*

¹ Senaste lydelse 2012:777.

- kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och*
- *den unges relation till sina föräldrar.*

39 §²

I mål och ärenden om beredande av vård enligt 2 eller 3 §, omedelbart omhändertagande enligt 6 eller 6 a §, fortsatt omhändertagande enligt 9 a §, upphörande av fortsatt omhändertagande enligt 9 b §, upphörande av vård enligt 21 §, flyttningsförbud enligt 24 §, upphörande av flyttningsförbud enligt 26 §, utreseförbud enligt 31 a §, upphörande av utreseförbud enligt 31 c § eller tillfälligt utreseförbud enligt 31 d § eller vid överklagande enligt 41 § första stycket 1 ska offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser samt för dennes vårdnadshavare, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Till offentligt biträde för den unge får endast den förordnas som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget.

Behövs offentligt biträde både för den unge och för dennes vårdnadshavare, förordnas gemensamt biträde, om det inte finns motstridiga intressen mellan dem.

Vid överklagande enligt 42 § ska offentligt biträde förordnas för den som är under 15 år och som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Offentligt biträde förordnas av den domstol som handlägger målet. I ärenden hos socialnämnd eller social distriktsnämnd förordnas offentligt biträde av förvaltningsrätten.

Offentligt biträde förordnas av den domstol som handlägger målet. I ärenden hos socialnämnd förordnas offentligt biträde av förvaltningsrätten.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2021.

² Senaste lydelse 2020:352.

2 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs att 6 kap. 8 § och 11 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Utskottets förslag

6 kap.

8 §³

Vårdas ett barn med stöd av denna lag i ett annat hem än det egna, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

När barnet har varit placerat i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken.

När barnet har varit placerat i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. *Därefter ska frågan övervägas årligen.*

Vid övervägande enligt andra stycket ska följande särskilt beaktas:

- barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,
- barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt,
- familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och
- barnets relation till sina föräldrar.

³ Senaste lydelse 2012:776.

11 kap.**3 §⁴**

När någon behöver vårdas i ett hem för vård eller boende, stödboende eller familjehem ska en plan upprättas för den vård som socialnämnden avser att anordna (vårdplan).

En vårdplan som gäller ett barn ska revideras senast när barnet har varit placerat i två år. Vårdplanen ska vid denna tidpunkt, om det inte möter särskilda hinder, särskilt avse barnets långsiktiga boende. Därefter ska vårdplanen revideras vid behov.

För barn och unga som vårdas i ett hem för vård eller boende, stödboende eller familjehem ska en plan upprättas över hur vården ska genomföras (genomförandeplan).

Vård- och genomförandeplanen ska även uppta åtgärder och insatser som andra huvudmän har ansvar för.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2021.

⁴ Senaste lydelse 2015:982.

BILAGA 7

Lagrådsremissens lagförslag

1 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs att 13 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga ska ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*13 §¹

Har den unge beretts vård med stöd av 2 §, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vård enligt lagen fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

Har den unge beretts vård med stöd av 3 §, ska socialnämnden inom sex månader från dagen för verkställighet av vårdbeslutet pröva om vård med stöd av lagen ska upphöra. Denna fråga ska därefter prövas fortlöpande inom sex månader från senaste prövning.

När den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken.

Vid övervägande enligt tredje stycket ska särskilt beaktas

- *den unges och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,*
- *den unges relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose den unges behov av en trygg och god uppväxt, samt*
- *familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose den unges behov av kontakt med föräldrar och andra närstående.*

Denna lag träder i kraft den 1 november 2020.

¹ Senaste lydelse 2012:777.

2 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs att 6 kap. 8 § och 11 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

8 §¹

Vårdas ett barn med stöd av denna lag i ett annat hem än det egna, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

När barnet har varit placerat i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken.

Vid övervägande enligt andra stycket ska särskilt beaktas

- *barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,*
- *barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt, samt*
- *familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med föräldrar och andra närstående.*

11 kap.

3 §²

När någon behöver vårdas i ett hem för vård eller boende, stödboende eller familjehem ska en plan upprättas för den vård som socialnämnden avser att anordna (vårdplan).

En vårdplan som gäller ett barn ska revideras senast när barnet har varit placerat i två år. Vårdplanen ska vid denna tidpunkt, om det inte möter särskilda hinder, särskilt avse barnets

¹ Senaste lydelse 2012:776.

² Senaste lydelse 2015:982.

*långsiktiga boende. Därefter ska
vårdplanen revideras vid behov.*

För barn och unga som vårdas i ett hem för vård eller boende, stödboende eller familjehem ska en plan upprättas över hur vården ska genomföras (genomförandeplan).

Vård- och genomförandeplanen ska även uppta åtgärder och insatser som andra huvudmän har ansvar för.

Denna lag träder i kraft den 1 november 2020.

BILAGA 8

Lagrådsyttrande som utskottet begärt

LAGRÅDET

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2020-06-29

Närvarande: F.d. justitierådet Ella Nyström samt justitieråden
Per Classon och Stefan Johansson

Ökad trygghet för placerade barn och unga

Riksdagens socialutskott har den 23 juni 2020 beslutat inhämta Lagrådets yttrande över lagförslag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga och i socialtjänstlagen (2001:453).

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av föredragandena Kirsten Dieden och Mikaela Neijid.

Förslagen föranleder följande yttrande.

Inledning

Som ett led i riksdagens socialutskotts behandling av ett förslag till utskottsinitiativ har utskottet remitterat förslag till ändringar i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och i socialtjänstlagen (2001:453). De remitterade förslagen syftar till att öka tryggheten för placerade barn och unga.

Ändringarna innebär att det i dessa lagar ska införas bestämmelser som enligt motiven till de remitterade förslagen ska tydliggöra vilka omständigheter som socialnämnden särskilt ska ta hänsyn till när nämnden överväger om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden om ett barn enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken när barnet stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat hem än föräldrahemmet.

Därutöver föreslås att den vårdplan som ska upprättas för ett barn som placeras utanför hemmet ska revideras senast när barnet har varit placerat i två år. En sådan reviderad plan ska särskilt avse barnets långsiktiga boende.

De remitterade förslagen har sin grund i överväganden som finns i betänkandet Barns och ungas rätt vid tvångsvård – Förslag till ny LVU (SOU 2015:71) och har sin motsvarighet i lagförslag som lämnades i betänkandet. Betänkandets lagförslag i dessa delar bereds fortfarande i Regeringskansliet.

Förslaget till lag om ändring i 13 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga

I paragrafens nuvarande lydelse föreskrivs i tredje stycket att socialnämnden ska särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken när den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år.

I lagrådsremissen föreslås att det läggs till ett fjärde stycke, där det i tre punkter anges vad som särskilt ska beaktas vid övervägande enligt tredje stycket. De två första punkterna i uppräkningslistan tar sikte på den unges och familjehemsföräldrarnas inställning i frågan om vårdnadsöverflyttning och den unges relation till familjehemsföräldrarna. Enligt tredje punkten ska även särskilt beaktas familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose den unges behov av kontakt med föräldrar och andra närstående.

Inledningsvis bör det framhållas att frågan om att flytta över vårdnaden om ett barn i de fall barnet har stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat hem än föräldrahemmet inte regleras i LVU eller i socialtjänstlagen, utan i 6 kap. 8 § föräldrabalken. LVU och socialtjänstlagen innehåller bestämmelser om när socialnämnden ska överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning. Det är alltså i 6 kap. 8 § föräldrabalken som det anges vad som krävs för att överflyttning av vårdnaden ska kunna ske. Det ska vara uppenbart att det är bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå. Prövningen sker i allmän domstol på talan av socialnämnden. Avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge är enligt 6 kap. 2 a § föräldrabalken barnets bästa.

Det remitterade förslaget om vilka omständigheter som socialnämnden särskilt ska beakta när den överväger om det finns

skäl att hos domstol ansöka om att flytta över vårdnaden påverkar således inte vad domstolen ska beakta vid sin prövning. Som uttalas i lagrådsremissen är emellertid socialnämndens utredning det främsta underlaget för domstolens bedömning. Det finns alltså i denna fråga ett nära samband mellan de olika lagarna. De omständigheter socialnämnden ska beakta då den överväger om det finns anledning att göra en ansökan om överflyttning bör därför i princip ha en motsvarighet i de omständigheter domstolen ska beakta vid sin prövning av huruvida överflyttning ska ske.

I motiven till den föreslagna bestämmelsen anges att uppräkningsen av de omständigheter som särskilt ska beaktas inte ska ses som uttömmande. Även om uppräkningsen inte är uttömmande innebär utpekandet av vissa omständigheter som särskilt ska beaktas, att dessa ges speciell tyngd vid socialnämndens överväganden. Det kan därvid konstateras att det i motiven till förslaget inte görs någon analys av hur det förhåller sig till de omständigheter som domstolen ska beakta vid sin prövning enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Detta är en tydlig brist som innebär att det är svårt att bedöma förslagets konsekvenser.

Av förarbetena till 6 kap. 8 § föräldrabalken framgår bl.a. följande. Det förhållandet att ett barn placeras hos någon annan än föräldrarna är av ingripande betydelse för både barnet och föräldrarna. En placering i ett familjehem bör som utgångspunkt inriktas på att få till stånd en återförening av barnet och föräldrarna, även om arbetet med en återförening kan ta lång tid. I vissa fall kan det emellertid stå klart att det är bäst för barnet att få stanna i familjehemmet. Genom bestämmelsen kan det förhindras att barnet rycks upp ur den miljö där barnet vistats i flera år och känner en större trygghet och känslomässig förankring än i ursprungshemmet. Det är viktigt att utreda barnets anknytning till familjehemmet liksom kontakten med

de biologiska föräldrarna. Det krävs inte att föräldrarna är olämpliga som vårdnadshavare. Genom det föreskrivna kravet på att det ska vara uppenbart bäst för barnet att rådande förhållande får bestå markeras bestämmelsens undantagskaraktär. (Se prop. 1981/82:168 s. 39 ff. och 70 samt NJA 2014 s. 307.)

Lagrådet vill i detta sammanhang även lyfta fram att när regeln i LVU om att socialnämnden ska överväga att ansöka om överflyttning av vårdnaden efter tre år infördes, uttalades i förarbetena att det är av vikt att alltid beakta hur barnets umgänge med de biologiska föräldrarna har sett ut och hur det har fungerat (prop. 2002/03:53 s. 86). Förarbetena till den regeln knyter därvid an till vad som gäller vid prövningen enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken.

I den i lagrådsremissen föreslagna bestämmelsen upptas inte relationen mellan den unge och de biologiska föräldrarna bland de omständigheter som särskilt ska beaktas inför en ansökan om vårdnadsöverflyttning. I författningskommentaren anges emellertid att det inte utgör ett hinder för en vårdnadsöverflyttning att den unge och föräldrarna har ett fungerande umgänge. Något rättsligt stöd för ett så kategoriskt uttalande har inte angetts. Det är självfallet inte möjligt att genom ett sådant förarbetsuttalande till regler i LVU ange vad som ska eller inte ska utgöra hinder för vårdnadsöverflyttning som prövas av domstol enligt föräldrabalkens regler.

Mot bakgrund av vad som gäller för prövningen enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken måste den unges relation till de biologiska föräldrarna anses vara en sådan betydelsefull omständighet som särskilt ska beaktas vid socialnämndens övervägande av om ansökan om överflyttning av vårdnaden ska göras. Om anvisningar för nämndens övervägande enligt 13 § tredje stycket LVU ska regleras i lag bör därför även denna omständighet anges.

Det bör vidare framhållas att myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd den 1 juni 2017 beslutade om allmänna råd som ger rekommendationer till stöd för tillämpningen av bl.a. 6 kap. 8 § föräldrabalken vid socialnämndens utredningar enligt 11 kap. 1 § socialtjänstlagen om ett barns behov av ny vårdnadshavare. De allmänna råden är utgivna av Socialstyrelsen (HSLF-FS 2017:47). Där anges bl.a. vad socialnämndens utredning om en överflyttning enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken främst bör innehålla. Det kan konstateras att det anges ett flertal omständigheter utöver de som nu föreslås föras in i lagtexten, omständigheter som bl.a. rör den unges relation till de biologiska föräldrarna.

Utredningsbetänkandet som innehöll de förslag som ligger till grund för lagrådsremissen överlämnades 2015. De ovan nämnda allmänna råden beslutades två år senare och har nu varit gällande i tre år. Det hade i detta lagstiftningsärende varit av intresse att få information om hur de allmänna råden har påverkat socialnämndernas arbete. Detta gäller särskilt vilka omständigheter som är av betydelse då nämnden överväger om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden. Varken utvecklingen efter 2015 eller tillämpningen av de allmänna råden har emellertid berörts i lagrådsremissen. Lagrådet anser att detta är en brist i beredningen som gör det svårt att bedöma såväl behovet av lagändringen som utformningen av förslagen.

Lagrådet har ovan pekat på flera brister i förslaget. Det bör därför inte utan ytterligare beredning läggas till grund för lagstiftning.

Vad nu sagts gäller följaktligen även förslaget till lag om ändring i 6 kap. 8 § socialtjänstlagen.

Förslaget till lag om ändring i 11 kap. 3 § socialtjänstlagen

När någon behöver vårdas i bl.a. ett familjehem ska dels en vårdplan, dels en genomförandeplan upprättas. Förslaget innebär att en vårdplan som gäller ett barn ska revideras när barnet varit placerat i två år. Vårdplanen ska vid denna tidpunkt, om det inte möter särskilda hinder, särskilt avse barnets långsiktiga boende. Därefter ska vårdplanen revideras vid behov.

För det fall vårdplanen revideras torde även genomförandeplanen i flertalet fall behöva revideras. Det lämnas emellertid inte något förslag som ger möjlighet att revidera genomförandeplanen. Behovet av en lagändring som uttryckligen ger möjlighet att revidera även genomförandeplanen bör därför bli föremål för ytterligare överväganden under den fortsatta beredningen.